

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΦΥΛΟΥ ΚΑΙ Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΠΑΡΗΘΟΥ

Ὁχι ἄπαξ ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν κύκλον τοῦ προελληνικοῦ κόσμου τὸ ἱστορικὸν βῆθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη λίαν ἀπομεμακρυσμένη καὶ μυθοποιηθεῖσα παράδοσις. Εἰς τὴν Ἱοῖαν, τὰς Μυκῆνας, τὴν Τίρυνθα, τὴν Πύλον, τὰς Θήβας, τὸν Ὀρχομενόν, τὴν Κνωσὸν κ.ἄ. τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐρεῖπια καὶ οἱ θησαυροὶ τῶν εἰκονογράφησαν κατὰ καταπληκτικὸν τρόπον παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶχον θεωρηθῇ ἀπλῶς δημιουργήματα τῆς φαντασίας τοῦ γεννωμένου ἑλληνισμοῦ. Λέν εἶναι πλέον ἀπλοῖ ἥρωες παραμυθιῶν ὡς Ἀγαμέμνων, ὁ Αἴγισθος, ὁ Ἀτρεΐδης, ὁ Μίνως, ὁ Νέστωρ, ὁ Κάδμος, ὁ Μίνως, ὁ Σαρπηδών, ὁ Ραδάμανθυς καὶ τὰ ἄλλα πρόσωπα τῶν μυθικῶν αὐτῶν παραδόσεων· ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα ἐλέγχει μὲ σοβαρότητα τὰ προκύπτοντα στοιχεῖα ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξίν τῶν προσωποτήτων αὐτῶν¹.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀποκαλύψεων τούτων ἔχει ἰδιαίτερον ὄλως σημασίαν ἡ ἀνακάλυψις κατὰ τὸ ἔτος 1936 εἰς τὴν νῆσον Σκόπελον, τὴν ἀρχαίαν Πεπαρήθου, βασιλικῷ ἢ πριγκιπικῷ τάφῳ, ἀναγομένου εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθρυλεῖτο ὅτι ἐγένετο ὁ χρητικὸς ἀποικισμὸς τῆς Πεπαρήθου. Τὸ εἶρημα ἐφάνη εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρον, διότι παρείχεν ἱκανὰ στοιχεῖα συνδέοντα μὲ τὴν παράδοσιν, ὥστε νὰ ἀποκτῇ αὕτη χαρακτηρὰ ἱστορικὴν καὶ νὰ παρέχεται τοῦ λοιποῦ ὡς διδακτικὸν παράδειγμα τῆς ἀποικιστικῆς ἐπεκτάσεως τῶν Κρητῶν κατὰ τοὺς μινωικοὺς χρόνους².

Ἐσχον τὴν εὐτυχίαν, ἀφοῦ ἐπὶ ἐξαετίαν ἐμελέτησα ὡς Ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου τὸν πολιτισμὸν τῆς Κρήτης, νὰ περισυλλέξω ὡς Ἐφορος τῆς Β' Ἀρχαιολ. Περιφερείας (Βοιωτίας, Φθιωτιδοφωκίδος, Εὐβοίας καὶ Σποράδων) τὰ πολύτιμα εὑρήματα τοῦ ἀνακαλυφθέντος εἰς Σκόπελον τάφου καὶ νὰ ἀνασκάψω περαιτέρω αὐτόν, ἐρευνῶν συνάμα καὶ τὴν περιοχὴν του κατὰ δύο διαδοχικὰ ταξίδια εἰς τὴν νῆσον, πρῶτον ἐπανέλθω εἰς τὴν Κρήτην ὡς Ἐφορος Ἀρ-

¹) Τελευταίως ὁ καθηγ. Μαρινᾶτος ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῶν τριῶν δυναστειῶν, τοῦ Μίνως εἰς τὴν Κνωσόν, τοῦ Ραδάμανθυος εἰς τὴν Φαιστόν καὶ τοῦ Σαρπηδόνοιο εἰς τὰ Μάλια (μιν. Τάρμαρον).

²) Εἶναι γνωστὸς ὁ σκεπτικισμὸς πολλῶν ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν τοῦ προελληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ ζήτημα τῶν μινωικῶν ἀποικισμῶν.

χαιοτήτων αὐτῆς. Ἦλπιζα ὅτι ἡ εὐτυχὴς αὕτη σύμπτωσης τῆς συνδέσεώς μου μὲ τὴν μητρόπολιν καὶ τὴν ἀποικίαν τῆς θὰ παρείχετο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν περαιτέρω ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου, ὥστε καὶ ἄλλοι τάφοι νὰ ἀποκαλυφθοῦν καὶ τὰ κτήρια τοῦ συνοικισμοῦ, διὰ τὰ ὅποια προέκυψαν σημαντικαὶ ἐνδείξεις, νὰ διερευνηθοῦν. Αἱ ἀνυπέρβλητοι ὅμως δυσχέρειαι, εἰς τὰς ὁποίας ἀτυχῶς προσκρούουν οἱ περιφερειακοὶ Ἐφοροὶ Ἀρχαιοτήτων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν εὐρημάτων των καὶ τὴν προετοιμασίαν τῆς δημοσιεύσεως τούτων, συνετέλεσαν ὥστε ἐπὶ τόσα ἔτη νὰ μὴ καταστῇ δυνατὴ ἡ δημοσίευσίς ἑνὸς τόσο σπουδαίου εὐρήματος. Κατὰ τὸ 1937—8 ἀπεμακρύνθη ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου ἐδέξασε νὰ ἀναλάβω τὴν νέαν μου ἐν Κρήτῃ θέσιν· ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθεν ὁ πόλεμος μὲ τὴν συμπαρομαρτοῦσαν ἀνώμαλον κατάστασιν καὶ τὰ ἐκ Σκοπέλου εὐρήματα, ἥδη τὸ 1938 μεταφερθέντα ἀπὸ τὸ Μουσεῖον Θηβῶν εἰς τὸ Ἐθν. Ἀρχαιολογ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν, συνεσκευάσθησαν καὶ μέχρι σήμερον εὐρίσκονται ἀπρόσιτα διὰ τὴν ὀριστικὴν μελέτην καὶ ἔκδοσίν των. Δὲν πρόκειται λοιπὸν νὰ προβῶ διὰ τῆς παρούσης μελέτης μου εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν τῶν εὐρημάτων ἐκείνων, ἀφοῦ θὰ ἀπῆται τοῦτο νὰ γίνουν καὶ πάλιν ταῦτα προσιτά, ἢ εἰς τὴν ὁλοκληρωμένην δημοσίευσιν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, ἀφοῦ ἡ μεθοδικὴ αὐτοῦ ἐξερεύνησις μόλις ἤρχισε καὶ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ συνεχισθῇ· ἀλλ' ἐθεώρησα ὀρθόν, πρὸ τοῦ προβληματικοῦ τῆς συντόμου ὀριστικῆς ἐξερευνήσεως καὶ δημοσιεύσεως, νὰ δώσω εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀνακαλύψεως καὶ τὰ προκύψαντα ἱστορικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια σχετίζονται τόσο στενῶς μὲ ἐν τῶν βασικωτέρων προβλημάτων τῆς μινωικῆς ἀρχαιολογίας, τὸ πρόβλημα τοῦ μινωικοῦ ἀποικισμοῦ, ἐπιφυλάσσων διὰ τὸ μέλλον τὴν συμπλήρωσιν τῆς δημοσιεύσεως τῶν καθαρῶς ἀρχαιολογικῶν στοιχείων. Τοῦτο προσαρμόζεται ἄλλως μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς παρούσης περιοδικῆς ἐκδόσεως τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν».

Ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀρτεμισίου καὶ τῆς χερσονήσου τῆς Μαγνησίας ἐκτείνεται ἡ σειρὰ τῶν Βορείων Σποράδων νήσων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ, μετὰ τὰς Κυκλάδας, τὸ δεύτερον φράγμα καὶ ἔρεισμα διὰ τοὺς πρὸς τὸ βόρειον Αἰγαῖον θαλασσοπλοοῦντας. Εἰς τὴν ὁμάδα ἡ Σκῦρος, μᾶλλον ἀπομεμονωμένη πρὸς τὰ ΝΑ, φαίνεται ὡς νὰ ἀποτελῇ τὸν φρουρόν. Ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Θεσσαλικὴν Μαγνησίαν ἦτο εὐχερὴς ἡ προώθησις τῆς ἀποικίσεως ἐπὶ τῆς ἀλύσου τῶν νήσων, ἡ ὁποία τείνει νὰ κλείσῃ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀλλὰ καὶ οἱ θαλασσοπόροι ἀντίκρουον τὰς νησιδας κατὰ τοὺς πλόας των ὡς γοητευτικὰς

σειρήνας καλούσας αὐτούς. Δὲν ὑπισχνοῦντο αὐταὶ πλούσιον ἔδαφος· ἡ Σκύρος μάλιστα περιγεγράφετο, ὑπερβολικῶς πως, ὡς «ἀγαν λυπρὰ καὶ ἄγονος καὶ ἀνθρώπων χηρεύουσα ὡς τὰ πολλά»³. ἐνεφάνιζον ὁμως ἐξαιρετικούς φυσικὰς ἀρετάς, ἐκάστη τὰς ἑαυτῆς, καὶ καθόλου μίαν χάριν, ἡ ὁποία καὶ σήμερον δεσμεύει τὸν ἐπισκέπτην του. Τὸ πράσινον καλύπτει κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς νήσους Σκιάθου καὶ Σκόπελον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ σήμερον θαυμασίως ἑναρμονίζονται οἱ συνωθούμενοι κατάλευκοι οἰκίσκοι τῶν μικρῶν πόλεων ἢ οἱ μεμονωμένοι τῆς ἐξοχῆς. Καὶ ἡ πόλις τῆς Σκύρου, ἐπὶ ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως, παρὰ τὴν γυνότητα της, παρέχει ὄψιν ἰδιωτικῶς γραφικὴν⁴. Λιμένες ἀσφαλεῖς παρείχοντο διὰ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὴν Σκιάθου καὶ τὴν Σκύρον, ἀλλ' ὁ διάπλους μετὰ τῶν στενῶν τῶν νήσων δὲν ἦτο πάντοτε ἄνευ κινδύνων. Τὸ ἔδαφος τῆς Σκοπέλου καὶ Σκιάθου προσφέρεται ἐξαιρετικῶς κατὰλληλον διὰ τὴν ἀμπελοκαλλιέργειαν καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα.

Μικρὰ δάση καλύπτουν τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῶν μεγαλυτέρων νήσων. Ἄν αἱ νῆσοι τῶν Βορείων Σποριάδων προσεφέροντο ὡς κατάλληλοι σταθμοὶ διὰ τοὺς ναυτιλλομένους, ἀπετέλεσαν ὁμως καθ' ὠρισμένας περιόδους ὀρμητήρια πειρατῶν, ἰδιαιτέρως ἐνοχλητικῶν διὰ τὰς γειτονικὰς περιοχὰς καὶ νήσους. Αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ εἶναι πολὺ πενιχραὶ, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν ὀπωσδήποτε καλῶς τὴν τύχην τῶν νήσων κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους· εἰς οὐδεμίαν τούτων ἐγένετο συστηματικὴ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα. Περιεγράψαν ὁμως, ἰδίως ὑπὸ τοῦ F r e d r i c h, ἱκανὰ ἀπὸ τὰ διασφζόμενα λείψανα ἐπὶ τῶν νήσων Σκιάθου, Σκοπέλου καὶ Σκύρου⁵. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπανξηθοῦν εὐχερῶς μὲ μίαν ὀπωσδήποτε συστηματικὴν ἐξερεύνησιν, διότι πολλὰ λείψανα ἦλθον ἐν τῷ μεταξὺ εἰς φῶς, ἄλλα δὲ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὑπάρχοντα παρέμειναν ἀρόσιτα ἢ δὲν περιεγράφησαν ὑπὸ τῶν ὀλίγων περὶ τῆς νήσου γραψάντων περιηγητῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μέχρι σήμερον προσσιτῶν στοιχείων, τῶν προερχομένων ἐκ τῆς παραδόσεως ἢ ἐκ τῶν ἐλθόντων εἰς φῶς καὶ περιγραφέντων ἀρχαιολογικῶν μαρτυρίων, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σκιαγραφηθῇ ἀκριβέστε-

³) Αἰ λ ι α ν ο ῦ, Περὶ ζήνων IV, 59. Πβλ. C. F r e d r i c h, Skyros, «Athen. Mitteil.» XXXI (1906), σ. 259.

⁴) F r e d r i c h. αὐτ., σ. 257: «Keine Siedelung auf den Inseln des aegaischen Meeres, die ich Kenne, bietet einen so bizarr malerischen Anblick wie der Hauptort von Skyros».

⁵) C. F r e d r i c h, Skiathos und Peparethos, «Athen. Mitteil.» XXXI (1906), σ. 99 κ.ἐξ. Skyros, αὐτ., σ. 257 κ.ἐξ. Ἐν σσ. 99 καὶ 257 βιβλιογραφία μέχρι τοῦ 1906. IG XII 8, 166 κ.ἐξ. Προελληνικὰ εὐρήματα δὲν ἀναφέρονται.

ρὸν πὼς ὁ ρόλος τῶν νήσων κατὰ τὴν ἱστορικὴν τούτων ἐξέλιξιν. Ἐνταῦθα θὰ ἀρκεσθῶμεν, σχετικῶς μὲ τὴν γενομένην ἐπὶ τῆς νήσου Σκοπέλου ἀρχαιολογικὴν ἀνακάλυψιν, νὰ ὑπογραμμίσωμεν κατωτέρω ἰδιαιτέρως τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀναδεικνύουν τὴν σημασίαν τῆς ἐν σχέσει μὲ τὸν προελληνικὸν κόσμον.

Τὴν Σκόπελον, τὴν ἀρχαίαν Πεπάρηθον, ᾗ ἐνόησεν ἰδιαιτέρως ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους τῆς⁶⁾ διπλάσια τὸ μέγεθος τῆς Σκιάθου, ἦτο πολλαπλασίως ἀποδοτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ποιότης τῶν παραγομένων (οἴνου κυρίως καὶ ὀπωρῶν) ἦτο καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐξαιρετικὴ. Ὁ Πεπαρήθιος οἶνος ἐφημίζετο ἰδιαιτέρως⁷⁾ καὶ ἡ πόλις ἐνηθύνετο ἐπιδεικνύουσα ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς σύμβολα σχετικὰ μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου⁸⁾. Εἰς τοὺς καταλόγους τῶν συνεισφορῶν τοῦ Συμμαχικοῦ Ταμείου παρατηρεῖ τις τὴν μεγίστην διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ποσοῦ τοῦ καταβαλλομένου ὑπὸ τῆς Πεπαρήθου ἀφ' ἑνὸς καὶ ὑπὸ τῆς Σκιάθου καὶ Ἰκον ἀφ' ἑτέρου⁹⁾. Αἱ δύο τελευταῖαι ἦσαν «διπόλεις»⁹⁾ καὶ αὐτὴ ἡ μεγαλύτερα Σκῦρος εἶχε μίαν μόνον πόλιν, ἐνῶ ἡ Πεπάρηθος ἔσχε τρεῖς: τὴν Πεπάρηθον, τὴν Πάνορμον καὶ τὸν Σελινόυντα. Δὲν ᾗ ἐνόηθη ὑπὸ τῆς φύσεως ὅσον ἡ Σκιάθος καὶ ἡ Σκῦρος ὥς πρὸς τὸ εὐλίμενον· ὁ λιμὴν τῆς πόλεως Πεπαρήθου προσεβάλλετο ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν βορείων ἀνέμων καὶ ὁ τῆς Σελινόυντος δὲν ἦτο πολὺ καλύτερος, πληττόμενος ὑπὸ τῶν δυτικῶν καὶ νοτίων· ὁ τῆς Πάνορμου, καίτοι ἀσφαλέστερος, δὲν ἐνεφάνιζε κατάλληλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν πόλεως ἐνδοχώραν. Σήμερον, ὅταν ὁ καιρὸς δὲν εἶναι εὐνοϊκός, ἀποβιβάζεται τις εἰς τὸν ὁρμίσκον Ἀγνόντα, ὁ ὅποιος κατ' ἀξιοσημείωτον τρόπον διετήρησε τὸ ὄνομα τοῦ Πεπαρηθίου Ὀλυμπιονίκου δρομέως Ἀγνωνος (κατὰ τὴν 53ην Ὀλυμπιάδα, τὸ 568 π. Χ)¹⁰⁾, ἵσως ἐκεῖ κατὰ τὴν

⁶⁾ Ἀρ.ιστοφ. παρ' Ἀθην. I, 29a, I, 29f, Σοφοκλ. Φιλοκτ. 539, Plin. XIV, 9. Κατὰ τὸν Πλίνιον (IV, 12, 23) πόλις τῆς νήσου ἑκαλεῖτο ποτε Εὐοῖνος, εὐοῖνον δὲ καὶ εὐδενδρον χαρακτηρίζει τὴν Πεπάρηθον ὁ Ἀριστοτέλης (Πεπαρηθίων Πολιτεία FHG II 217, 13).

⁷⁾ Heald, Hist. Nummorum, Oxford 1887, σ. 265. Brit. Mus. Catal. Thes. Pl. XI 14-16: κἀνθαρος ἢ ἀμφορεὺς μὲ κληματίδας, κεφαλὴ Διονύσου, θύρσος μὲ σταυρωτὰ ἑξαρτήματα δάδων, Διόνυσος ἢ Στάφυλος κρατῶν κἀνθαρον καὶ θύρσον.

⁸⁾ Friedrich, αὐτ., σ. 101. «Peparethos zahlte IIIH, Skiathos nur ΔΠΓΠΠ Drachmen im Delischen Seebunde». Διὰ τὴν Ἰκον: IG I, 229 κ.εξ. σ. 230.

⁹⁾ Σκύλακος Περίπλ. 58. Εἰς τὴν Σκιάθον μιᾶς μόνον πόλεως ἀνιχνεύονται λείψανα. Τὴν δευτέραν συνεσχέτισαν μὲ τοὺς Παλαιοσκιαθίους, ἀναφερομένους εἰς τὰς ἐπιγραφὰς Dittenb. Sylloge³ 114, 147⁸⁵.

¹⁰⁾ Ἀφρ.κ. παρὰ Εὐσεβ. I, 201. Ἀλλὰ καὶ Ἀγνοθς ὡς ὄνομα δήμου

ἐπάνοδόν του ἀποβιβασθέντος. Ἐκτίθεν ἡ ἀπόστασις τῆς πόλεως Σκοπέλου εἶναι μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, ἡ δὲ ὁδὸς διέρχεται ἄνω τοῦ διπλοῦ ὄρμου τοῦ Σταφύλου, ἔνθα ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις τοῦ τάφου.

Ἡ θέσις εἶναι ἐξόχως γραφικὴ καὶ ἀσφαλῶς μία τῶν μᾶλλον προσφόρων διὰ τὴν ἐγκατάστασιν μικροῦ συνοικισμοῦ μινωικοῦ ἢ μυκηναϊκοῦ χαρακτῆρος. Μία γλῶσσα ξηρᾶς, σχηματίζουσα νησίδα — σήμερον καλεῖται Νησί — διὰ χαμηλοῦ λαιμοῦ συνδεομένη μετὰ τὴν κατάφυτον ἄκτὴν κατὰ τὴν νοτιὰν τῆς νήσου παραλίαν (εἰκ. 2), ἐπιτρέ-

Εἰκ. 2. — Ὁ ὄρμος τοῦ Σταφύλου.

πει νὰ διαμορφωθοῦν ἐκατέρωθεν δύο αἰγιαλοί, τῶν ὁποίων ὁ ἀνατολικὸς εἶναι εὐρύτερος μετὰ παχεῖαν καὶ ἱκανῶς εὐρεῖαν ζώνην ἄμμου, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας κατακορύφως πίπτει τὸ πλεονὸν τῆς νησίδος, ἐνθ' ὃ δυτικὸς εἶναι μικρότερος καὶ στενότερος, ἀλλὰ πλαισι-

οὔται μετὰ ἡπίως ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ κατερχομένην στεφάνην πρασίνου· κατὰλευκοὶ μεμονωμένοι οἰκίσκοι — τὰς ὀνομάζουν οἱ ἐπιχώριοι «καλύβας» — μετὰ τὰ «πεζούλια» καὶ τὰς κληματίδας των, αἱ ὁποῖαι τοὺς προστατεύουν, διαστίζουσιν τὴν μυριόφυτον ζώνην· ἐκεῖθεν ἀναπεπταμένη παρέχεται θέα πρὸς τοὺς κάτω ὄρμους καὶ τὴν θάλασσαν τῆς Σκύρου. Ὁ πρὸς ἀνατολὰς αἰγιαλὸς φέρει τὸ ὄνομα Βελανιό, ὄνομα τὸ ὁποῖον εὐχερῶς ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν ἐποχὴν λουτρῶν (βαλανείου)¹¹· ὄστρακα ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς παρατηρεῖ τις ἄφθονα τόσον κατὰ τοὺς αἰγιαλοὺς ὅσον καὶ κατὰ τὸ ἐσώτερον τμήμα τῆς νησίδος, ἀσαφεῖς δὲ πληροφοροίαι μοὶ ἐδόθησαν σχετικῶς μετὰ ὑπαρξίν κτηρίων κατὰ τὸν ἀνατολι-

τῆς Ἀττικῆς (βλ. P a u l y - W i s s. Real.)· ἐκ τοπωνυμίου Ἄγνοι ἢ Ἀγνοῦς θεωρεῖ ὅτι προήλθεν ὁ B u r s i a n, Ceogr. v. Griechenl. II, 387.

¹¹) Ἐντελῶς ἀνάλογον εἶναι τὸ τοπωνύμιον Μπανιάς, ἀκουόμενον παλαιότερον ὡς Μπαλανιάς (παρὰ A h u l f e d a) καὶ Βαλανιά (= Valania, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφόρων), εἰς τὸν χώρον τῆς παλαιᾶς πόλεως Βαλαναίας τῆς Φοινίκης (Σ τ ρ α β. ΙΣΤ' 753) ὀνομασθείσης ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκεῖ βυλανειῶν, τῶν ὁποίων λείψανα διατηροῦνται καὶ σήμερον· βλ. P e r r o t - C h i p i e z, Hist. d. Art III, 327, εἰκ. 237.

κὸν αἰγιαλὸν καὶ τὴν πρὸ ἐτῶν ἀνεύρεσιν πηλίνων σωλίνων ὑδραγωγείου¹². Ἡ νησίς εἶναι δυσκόλως προσβατὴ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, ὁπόθεν διέρχεται ἡ ἀτραπὸς ἡ ἐνοῦσα τοὺς δύο αἰγιαλοὺς. Λέν παρέχει κατὰλληλον χώρον δι' ἐγκαταστάσεις οἰκισμοῦ λόγῳ τοῦ βραχέως καὶ ἀποκρήμνου τῶν κλιτύων του. Τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας λείψανα εἶναι ὀλίγα, τὰ δὲ ὄστρακα ἐλάχιστα χαρακτηριστικά¹³. Περισυνέλεξα ὅμως δύο ἢ τρία ὄστρακα ἀναμφιβόλως μυκηναϊκῶν χρόνων πλησίον οἰκοδομήματος στρογγύλου, κατὰ τὴν δυτικὴν παρυφὴν τῆς νησίδος, ὀκοδομημένου σχεδὸν ξηρολιθικῶς καὶ μικρᾶς σχετικῶς διαμέτρου, τοῦ ὁποίου ἡ φύσις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ ἄνευ ἀνασκαφῆς.

Ὁ Κ. Σ. Λιβανός εἶχεν ἤδη τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἑξαιρετικὴν αὐτὴν τοποθεσίαν τὴν ἀρχαίαν Πεπαρήθον καὶ διὰ τὸ ἀσφαλὲς τῶν ὄρων, οὔτινες εἶναι προφυλαγμένοι ἐκ τῶν βορείων ἀνέμων —διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀσφαλῆ ὀρητήρια καὶ μέχρι σήμερον, ἰδίως ἀπὸ τὰ «καίκια» τὰ πλέοντα ἐκ τῆς νήσου Ἰκου (σημ. Χιλιόδρομία)— καὶ δι' ὠρισμένα λείψανα ἀρχαίων οἰκημάτων καὶ ὑδραγωγείου, τὰ ὁποῖα παρετήρησεν ἐκεῖ¹⁴. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀπέρριψεν ὁ F r e d r i c h¹⁵, διότι ὁ χώρος τοῦ ἀκρωτηρίου εἶναι περιορισμένος τὰ δὲ ἐρείπια, κατὰ τὴν γνώμην του, μεσαιωνικά ἢ καὶ νεώτερα, ἰδίᾳ ὅμως διότι λίαν χαρακτηριστικά λείψανα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως καὶ τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν της διασφύζονται, ἀκριβῶς ὅπου σήμερον ἀπλοῦται ἡ σημερινὴ πόλις Σκόπελος. Τώρα, ὅποτε νέα στοιχεῖα προκύπτουν συνδέοντα τὴν περιοχὴν τοῦ Σταφύλου μὲ προελληνικὴν νεκρόπολιν καὶ πιθανῶς συνοικισμόν, δύναται νὰ τεθῇ ἕξ ἀρχῆς τὸ ζήτημα, μήπως ἡ θέσις τῆς προελληνικῆς Πεπαρήθου εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην. Διότι οὐχὶ ἅπαξ ἐσημειώθη μετὰστάσις ἐγκατοικίσεως ἀπὸ ἓν σημεῖον εἰς ἕτερον, μετὰ τὴν τῶν προελληνικῶν καὶ ἑλληνικῶν χρόνων, συντελεσθεῖσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ προελληνικὸν ὄνομα διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλον αἱ διάφοροι ἀπαιτήσεις περὶ τὴν διαμόρφωσιν πόλεως καὶ τὴν χρησιμοποίησιν ἀκροπόλεως. Κατὰ γενικὸν σχεδὸν κανόνα, αἱ προελληνικαὶ θέσεις ἐγκατελείφθησαν ὡς ἐλάχιστα πληροῦσαι τὰς ἀπαιτήσεις ἀσφαλείας καὶ ἀναπτύξεως μιᾶς ἑλληνικῆς πόλεως. Συχνὰ ἡ μετὰστάσις γί-

¹²) Ταύτην ἀναφέρει καὶ ὁ Κ. Σ. Λιβανός, Αἱ Βόρειοι Σποράδες, «Ἑβδομάς» VII (1890) ἀρ. 29· βλ. καὶ «Athen. Mitteil.» XV (1890), σ. 343.

¹³) Τὰ περισσότερα εἶναι χονδροειδῆ ἐξ ἀκαθάρτου πηλοῦ καὶ τοῦτο ἔδωκε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν κ. Ἱ. Δημητριάδην, τὸν αἴτιον τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τάφου, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ νεολιθικῆς κεραμικῆς.

¹⁴) Σ. Κ. Λιβανοῦ, ὁ.ἀ.

¹⁵) F r e d r i c h, αὐτ., σ. 110.

νεται εἰς μικράν σχετικῶς ἀπόστασιν: οὕτω ἡ ἑλληνικὴ Σύβριτος ἐγκατεστάθη ἐπὶ ὑψηλῆς ἀκροπόλεως κατέναντι τοῦ διὰ τὸν προελληνικὸν συνοικισμόν χρησιμοποιηθέντος χαμηλοῦ λόφου¹⁶· εἰς τὴν Φαιστόν ὡς ἀκρόπολις τῆς ἑλληνικῆς πόλεως ἐξελέγη πλησιόχωρον μᾶλλον δεσπόζον ὕψωμα. Ἐνίστε ὅμως ἡ μετατόπισις ὑπῆρξε μεγαλυντέρα καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, πιστεύω, ματαίως σήμερον ἀναζητεῖ τις τὰ προελληνικὰ λείψανα περὶ ἑλληνικὰς ἀκροπόλεις, τῶν ὁποίων τὸ προελληνικὸν ὄνομα καὶ ἡ παράδοσις μαρτυροῦν προὔπαρξιν—κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε περιοχὴν—προελληνικοῦ συνοικισμοῦ· ἀναζητοῦνται πάντοτε μινωικὰ κέντρα κατὰ τὰς περιοχὰς τῆς Λύκτου, Γόρτυνος, Λυκάστου, Πυράνθου, Ρυτιασοῦ κλπ. Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ μινωικοὶ ἄνθρωποι ἐγκαθίστων τὰς πόλεις τῶν ἐπὶ λόφων χαμηλῶν, εὐκόλως προσβατῶν, ἐλεγχόντων ὁδικὰς ἀρτηρίας, μὲ περιβάλλουσιν, ἀποδοτικὴν γεωργικῶς ἢ ἄλλως πῶς ζώνην, καὶ ἐξησφαλισμένων κατὰ τῶν πειρατικῶν αἰφνηδιασμῶν μὲ μίαν σχετικὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἐκ παραλήλου ὅμως ἴδρουν οἰκισμοὺς ἐπὶ νησίδων διὰ στενοῦ πορθμοῦ χωριζομένων ἢ χερσονήσων διὰ στενοῦ λαιμοῦ συνδεομένων μὲ τὴν κατέναντι ἀκτὴν, ὥστε νὰ σχηματίζονται διπλᾶ ὄρμητήρια, ὅπου τὰ σκάφη τῶν ἡδύναντο νὰ προσστατευθοῦν ἀναλόγως τοῦ πνέοντος ἀνέμου· ἡ καταφυγὴ ἐπὶ τῆς νησίδος ἢ τῆς χερσονήσου ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης καθίστα τὴν ἄμυναν δυατὴν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αἰφνηδιασμοῦ. Ἡ Ψεῖρα, ὁ Μόχλος καὶ τὸ Παλαίκαστρον¹⁷ ἐπὶ τῆς Κρήτης εἶναι χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τοῦ τελευταίου εἴδους οἰκίσεων καὶ ἡ ἐπὶ Κρητῶν ἀποικισθεῖσα ἡπειρωτικὴ Ἑλλὰς ἐγνώρισεν ἀναλόγους ἐγκαταστάσεις, ὅπως εἰς τὴν Ἀσίνην¹⁸, τὸ Ναύπλιον, τὴν Μινῶαν-Νισαίαν τῆς Μεγαρίδος¹⁹ κ.ἄ. Ὁ τόσον συγγενὴς εἰς τὸν πολιτισμὸν μὲ τοὺς μινωικοὺς Κρητὰς θρυλικὸς λαὸς τῶν ναυτικῶν

¹⁶) Βλ. «Κρητικὰ Χρονικά» Α' (1947), σ. 638.

¹⁷) Χαρακτηριστικὰ ἀπόψεις τῆς Ψείρας καὶ τοῦ Μόχλου βλ. παρὰ J. P e n d l e b u r y, The Archaeology of Crete, London 1939, Pl. IV, 4, V, 3· τοῦ Παλαίκαστρου μὲ τὴν χερσονήσον Καστρί ἐν BSA VIII (1901-2), Pl. XVI.

¹⁸) Διὰ τὴν θέσιν τῆς Ἀσίνης βλ. A s i n e, Results of the Swedish Excavations 1922-1930, fig. 27, p. 45· τὸ Καστράκι συνδέεται μὲ τὴν ἀκτὴν ὡς τὸ Νησί μὲ τὸν αἰγιαλὸν Σταφύλου, ἀλλὰ μὲ εὐρύτερον λαιμόν.

¹⁹) Ἡ Νισαία ἐχωρίζετο διὰ στενοῦ τεναγῶδους πορθμοῦ ἀπὸ τὸ νησίδριον τῆς Μινῆας, ὅστις κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐξεύχθη διὰ γεφυρᾶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἤδη τοῦ Πausaniou εἶχεν ἐκ τῶν προσχώσεων ἐνωθῇ μετὰ τῆς ἀκτῆς διὰ χαμηλοῦ λαιμοῦ καὶ σήμερον ἀποτελεῖ ἀκρόπολιν κατὰ τὴν ἀκτὴν. Βλ. B u r s i a n, Geogr. v. Griechentl. I, 379, V. B é r a r d, Les Phéniciens et l'Odyssée, Paris 1927, II, σ. 387.

Φαιάκων ἔχει τὸν κύριον οἰκισμὸν του ἐπὶ ἀναλόγον θέσεως : «καλὸς δὲ λιμὴν ἐκάτερθε πόλης, λεπτή δ' εἰσὶθιμη· νῆες δ' ὁδὸν ἀμφέλισσαι εἰρύονται· πᾶσιν γὰρ ἐπίσιον ἑκάστω» (ι 263-5). Ἀλλὰ τοὺς μᾶλλον χαρακτηριστικούς οἰκισμοὺς τοῦ εἵδους τούτου ἴδρυσαν, ὡς εἶναι γνωστὸν, οἱ εἰς τὴν θαλασσοκρατίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀποικιστικὴν ἐξάπλωσιν διαδεχθέντες τοὺς Μινωίτας εὐκίνητοι Φοίνικες²⁰. Εἶναι ἀρκετὸν νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν τόσον χαρακτηριστικὴν θέσιν τῆς ἐπὶ νησίδος διὰ τεχνιτοῦ λαιμοῦ συνδεθείσης μετὰ τὴν ἀκτὴν πόλεως τῆς Τύρου²¹, τῆς Καρχηδόνας²², τὰς θέσεις τῆς Ἀράδου, τῆς Σιδῶνος²³, τῶν Γαδείρων, ἐπὶ νησίδος διὰ στενοῦ πορθμοῦ χωριζομένης ἀπὸ τὴν κατέναντι παραλίαν²⁴, καὶ τόσων ἄλλων. Διὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς θέσεως ὑπέθεσεν ὁ Victor Bérard, ὅτι πόλεις ὡς ἡ Σκάνδεια τῶν Κυθήρων, ἐπὶ νησίδος ἐνωθείσης μετὰ τὴν ξηράν, καὶ ἡ Χαλκηδών, μετὰ τὸν διπλοῦν λιμένα ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσθμοῦ, θὰ ἔδει νὰ εἶχον ἰδρυθῇ ὑπὸ τῶν Φοινίκων ὡς ἐμπορικὰ αὐτῶν πρακτορεῖα²⁵ καὶ τολμηρότερον ἔτι, ὅτι συνοικισμοί, ὅποιοι οἱ τῆς Ψείρας καὶ τοῦ Μόχλου²⁶, ἔσχον Φοινικικὴν προέλευσιν. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου διὰ τοὺς Φοίνικας λεγόμενον «ἀκρας τε ἐπὶ τῇ θαλάσῃ ἀπολαβόντες καὶ τὰ ἐπικείμενα νησίδια ἐμπορίας ἔνεκεν» (VI, 2, 6) θὰ ἠδύνατο ἐξ ἴσου προσφυῶς νὰ ἐλέγετο διὰ τὰς ἀναλόγους ἐγκαταστάσεις τῶν Μινωιτῶν. Ὡστε οὐδεμία ἀμφιβολία ἀπολείπεται, ὅτι ἡ θέσις τοῦ διπλοῦ ὄρμου Σταφύλου, ἦτο κατάλληλος διὰ τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς τοιούτου συνοικισμοῦ.

Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τάφου εἶναι τὸ ἀκόλουθον :

Τὴν 7ην Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1936 ὁ ὑπενωμοτάρχης Τριαντάφυλλος Ταμβάκος, ἐκτελὼν ὑπηρεσίαν διώξεως, ἐκάθητο κατὰ τὸν αὐχένα τὸν συνδέοντα τὸ Νησί μετὰ τὴν ἀκτὴν, ἀκριβῶς εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἀτραποῦ, τῆς ἐνούσης τοὺς δύο αἰγιαλοὺς Σταφύλου καὶ Βελανιοῦ, ἐκεῖ ὅπου μερικοὶ λίθοι ἐσχημάτιζον τοιχίον. Τὴν προσοχὴν

²⁰) Περὶ τούτου βλ. G. Contenu, La civilisation phénicienne, Paris 1928, p. 32 καὶ V. Bérard, αὐτ., I. 92.

²¹) Ἡ διὰ τεχνιτοῦ ἰσθμοῦ σύνδεσις τῆς νησίδος Τύρου μετὰ τὴν ἀκτὴν ἐγένετο, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου. Σχέδιον βλ. παρὰ Perrot-Chipiez, αὐτ. σ. 21, εἰκ. 5. Αὕτη ἡ νησίς ἐμφανίζει διδύμους λιμένας περὶ μικρὰν χερσόνησον.

²²) Perrot-Chipiez, αὐτ., σ. 343, εἰκ. 248.

²³) Αὐτόφθι, σ. 18.

²⁴) Αὐτόφθι, σ. 32.

²⁵) Bérard, αὐτ. I, 206 καὶ I, 92.

²⁶) Αὐτόφθι II, σ. 330.

του προσείλκυσε στίλβον ἔλασμα, τὸ ὁποῖον περισυνέλεξεν ἀποσπῶν ἐκ τοῦ χώματος εἰς τέσσαρα τεμάχια. Δὲν ἀπέδωσεν ὅμως ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ περιελίξας ἀπέρριπεν ὀλίγον περαιτέρω. Μετὰ δέκα ἡμέρας, ὁ καθηγητὴς τῆς Ζωοτεχνίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης Ἰωάννης Δημητριάδης, διερχόμενος τυχαίως διὰ τῆς ἀτραποῦ, ἀνεῦρε τὸ ἔλασμα καὶ διαπιστώσας ὅτι ἦτο χρυσοῦν καὶ ἔφερε διακόσμησιν προδίδουσαν τὴν ἀρχαιότητά του, ἀπηνθύνθη εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς Χωροφυλακῆς, ἵνα ἀναζητηθῇ ὁ ἀπορρίψας καὶ γίνῃ διὰ τούτου γνωστὸς ὁ ἀκριβὴς τόπος τῆς εὐρέσεως. Εἰς τὸ ἐξαίρετον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν θερμὴν ἀγάπην τεῦ κ. Καθηγητοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ τόπου του ὁφείλεται ὅχι μόνον ἡ ἀνακάλυψις τοῦ τάφου, ἀλλὰ καὶ ἡ κατόπιν γενομένη ἐπιστημονικὴ τούτου διερεύνησις καὶ ἡ ἐμπεριστατωμένη ἐνημέρωσις τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ πλείστον ὧσων σημείων, σχετιζομένων μὲ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τῆς νήσου. Ὁφείλω ἐντεῦθεν νὰ ἐκφράσω τὰς θερμότερας εὐχαριστίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας καὶ ἐμοῦ ἰδιαιτέρως.

Ὁ ὑπενωμοτάρχης ἀνέφερεν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ εὐρὼν καὶ ἀπορρίψας τὸ χρυσοῦν ἔλασμα καὶ προσεφέρθη νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τόπου τὸν Πρόεδρον κ. Δουλίδην, τὸν κ. Δημητριάδην, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σωτήριον, δικηγόρον ἐγκατεστημένον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὸν Γυμνασιάρχην κ. Ν. Γεωργάραν. Ἡ μικρὰ ὁμὰς ἀνεῦρεν ὀδηγουμένη τὸ μέρος ὅπου ἀνευρέθη τὸ διάδημα, καὶ διεπίστωσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν θραυσμάτων ἀνθρωπίνων ὀστέων, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τάφου. Προεξεῖχεν ἔτι χρυσοῦν ἀντικείμενον, σχήματος ἐπιμήκους φυλλιδίου μὲ στέλεχος, τὸ ὁποῖον ἐξαρακτηρίσθη ὡς πόρπη. Ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος τῆς συλῆσεως εἰς τὸ ἀπομεμονωμένον τοῦτο σημεῖον ἦτο καταφανὴς καὶ ἐπειδὴ ἐκπρόσωποι τῆς ἀρχαιολ. ὑπηρεσίας μόνον μετὰ ἡμέρας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθουν, ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ μὲ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν προσοχὴν ἢ περισυλλογὴ τῶν ἀντικειμένων, τοῦ κυριωτέρου μέρους τῆς ἐργασίας ταύτης ἐκτελεσθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Δημητριάδου.

Ὁ γυμνασιάρχης κ. Γεωργάρας περιγράφει εἰς σημειώματά του, δημοσιευθὲν μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς θεσσαλικὴν ἐφημερίδα, τὴν συγκίνησίν των, ὅταν μετὰ τὴν περισυλλογὴν χαλκῶν καὶ πηλίνων τεμαχίων ἀγγείων εὐρέθησαν πρὸ ἑνὸς χαλκοῦ διπλοῦ πελέκεως, τοῦ ὁποίου τὴν ἱερότητα, ὡς μινωικοῦ λάβρυνος, πολὺ καλῶς ἐγνώριζον. Εὐθὺς ἀμέσως ἀπεκαλύφθη σειρὰ ὁλόκληρος χαλκῶν ὅπλων (ξίφος, ἐγχειρίδιον, μάχαιρα, αἰχμὴ δόρατος μὲ τὸν συσφικτῆρα δακτυλίων του), ὡς καὶ χαλκοῦν ἐπίσης βραχιόνιον. Μεταξὺ τῶν ὅπλων ἀνεφά-

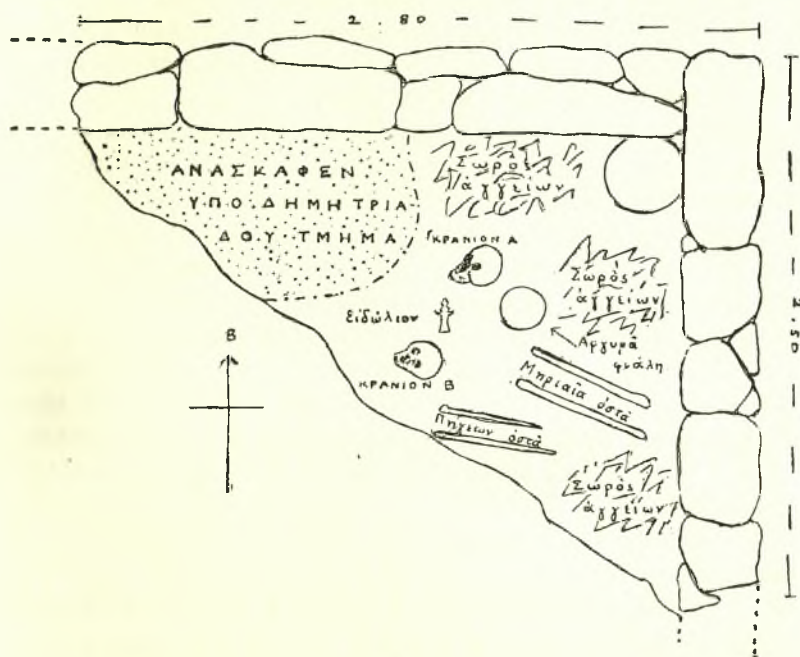
στώσα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τάφου ἐπιφανοῦς ἀνδρός, ἀνήκοντος εἰς τοὺς ΥΕΠ (=ΥΜΙΒ-ΥΜΙΙ) χρόνους. Μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ τάφος ἦτο ἀσύλητος καὶ ἐπομένως ὅτι εἶχομεν τὸ σύνολον τῶν ἀποθεθέντων κτερισμάτων ἀνέπαφον, ἡρμήνευσα τὰ δύο πρὸς ἄλληλα προσαρμοζόμενα διακόσμητα ἐλάσματα, τὸ κωνικὸν καὶ τὸ ἡμιθολωτόν, ὡς ἀνήκοντα εἰς ἐπένδυσιν ξυλίνης πυξίδος. "Ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπρόκειτο περὶ λαβῆς ξίφους, δὲν ἐφαντάσθην τότε, διότι τὸ μόνον ἀνευρεθὲν ξίφος, τοῦ ὁποίου εἰς σειρὰν εὐρέθησαν οἱ ἥλοι τῆς λαβῆς, ἀπεκλείετο νὰ εἶχε τοιαύτην λαβήν, καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὸν τύπον του. Βραδύτερον, ὅταν παρέβαλον πρὸς τὰ πολὺ μικρότερα μῆλα λαβῆς ξιφῶν τῶν ὀρθογωνίων τάφων τῶν Μυκηνῶν, ἐπίσθην ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπενδύσεως ἀναλόγου λαβῆς. Τότε ἡρμήνευσα καὶ τὸ χρυσοῦν ἔξορτημα, τὸ χαρακτηρισθὲν ὑπὸ τῶν εὐρόντων ὡς πόρπη ἐξ ἀναλόγων ὁμοίων τῶν αὐτῶν τάφων ὡς ἀνήκον εἰς τὸ αὐτὸ ξίφος²⁷.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ τάφου μὲ ἔπεισεν ὅτι τμῆμα μόνον τούτου εἶχεν ἀνασκαφῇ προεξετείνετο καὶ πρὸς Α καὶ πρὸς Ν, ἀλλ' ἡ προέκτασις αὕτη δὲν ἦτο ὁρατὴ λόγῳ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ καταπεσόντων λίθων. Ἀπεδείχθη ἐπίσης, ὅτι δὲν εἶχεν ἀνασκαφῇ μέχρι τοῦ δαπέδου του, διότι πρόχειρος σκαφή ἀπεκάλυψε τμῆμα χαλκοῦ «χερνίβου», τοῦ ὁποίου τεμάχια εἶχον ἤδη ἐξαχθῇ.

Ἡ κανονικὴ ἀνασκαφὴ ἤρchiσε τὴν ἐπομένην δι' ὀλίγων ἐργατῶν, ἀπασχοληθέντων κυρίως εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἄλλων τάφων κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ τάφου ἀνεσκάφη μὲ ἐπιμελῆ ἐργασίαν διὰ μαχαιρίων ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Δημητριάδου, βοηθουμένων ὑπὸ ἑνὸς μόνον ἐργάτου. Ἀπεκαλύφθη οὕτω ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ, ἀποτελουμένη ἐκ χαμηλοῦ τοιχείου ὕψ. 0,55 μ. καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὴν γωνίαν ἀνευρέθη ἀνεστραμμένος καλῶς διατηρούμενος χαλκοῦς ἀμφορεὺς (βλ. Πίν. Ι' εἰκ. 2). Πρὸ αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν ἀνευρέθη σωρὸς συντετριμμένων ἀγγείων, τῶν ὁποίων τινὰ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ εἶδος τῶν «ἀρτοσχήμων ἀλαβάστρων». Κάτω τοῦ σωροῦ ἀπέκειτο τὸ μεγαλύτερον τῶν ἀρτοσχήμων, διατηρούμενον εἰσέτι εἰς τὸ ἀρχικὸν σχῆμά του. Εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπόστασιν νοτιώτερον τοῦ σωροῦ τούτου ἀνεφάνη τὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ, εἰς τὸν ὁποῖον προφανῶς ἀνήκον τὰ κτερίσματα τῶν χαλκῶν ὄπλων, περὶ τὸ μέσον του προφανῶς τοποθετημένων. Παρὰ τὸ κρανίον, διακρινόμενον εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα, ἀνεφάνη μικρὸν

²⁷) Ὁ καθηγ. Ἰ. Δημητριάδης ἐκ παραλλήλου κατέληξεν εἰς τὴν ἄποψιν, τὴν ὁποίαν μοὶ ἀνεκοίνωσε δι' ἐπιστολῆς, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ λαβῆς σκήπτρου, τοῦ ὁποίου τὸ χρυσοῦν φυλλίδιον μὲ τὸ στέλεχος ἀπετέλει πλευρικὸν κόσμημα.

ἀρτόσχημον ἀγγεῖον ἀκέραιον καὶ ἀμέσως ἀνωθεν τούτου λίαν ἐπιμή-
κης ἀτρακτοειδοῦς σχήματος ψῆφος ὑελομάξης μὲ διακόσμησιν κλά-
δου σχηματικοῦ, ἡ ὁποία δυστυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπενευετήθη ἐκ
τῆς ὑγρασίας. Εἰς τὸν σωρὸν τῶν ἀγγείων ἀπέκειτο καὶ μαχαίριον
γλωσσοειδοῦς σχήματος. Μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ χαλκοῦ ἀμφορέως
ἀνευρέθη κατὰ τὴν γωνίαν χαλκοῦν μονόστομον μὲ ὀξεῖαν αἰχμὴν μα-
χαίριον. Δεύτερος σωρὸς ἀγγείων ἔκειτο μεταξὺ τοῦ κρανίου καὶ τοῦ
ἀνατολικοῦ τοίχου· διεκρίνοντο κύπελλα τοῦ τύπου τῶν ἐφυραϊκῶν καὶ

Εἰκ. 4.

Σχέδιον τῆς θέσεως τῶν κτερισμάτων τοῦ τάφου.

ἀρτόσχημα. Πέντε σφονδύλια ἀνευρέθησαν μεμονωμένα, ἐν ὑπὸ τὸν
χαλκοῦν ἀμφορέα, δεύτερον παρὰ τὸ κρανίον, τρίτον ὀλίγον νοτιώτερον
τούτου καὶ δύο κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον.

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ νεκρὸς δὲν ἦτο μό-
νος ἐντὸς τοῦ τάφου· δεύτερον κρανίον, οὐχὶ καλῶς διατηρούμενον,
ἀνεφάνη νοτιώτερον καὶ ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ πρώτου (βλ. σχέδιον
εἰκόνας 4, ὅπου ἐσημειώθη ἀκριβῶς ἡ θέσις τῶν εὗρημάτων). Ὁ νε-
κρὸς θὰ ἔκειτο, φαίνεται, παραλλήλως μὲ τὸν πρῶτον, ἀλλὰ χαμηλότε-
ρον τοποθετημένος· ἄλλα ὅμως ὀστά τοῦ σκελετοῦ τούτου δὲν ἀνευρέ-

θησαν εἰς τὴν θέσιν των, διότι ὁλόκληρον τὸ ΝΔ ἤμισυ τοῦ τάφου κατεστράφη, παρασυρθὲν κατὰ τὸ πρᾶνές τῆς ἀτραποῦ ὑπὸ τῶν ὑδάτων λοξῶς, ὥστε νὰ ἐξαφανισθοῦν καὶ αἱ ἀπολήξεις τῶν δύο καθέτως συναντωμένων τοίχων, τοῦ βορείου διασωθέντος εἰς μῆκος 2,80 περίπου, τοῦ ἀνατολικοῦ εἰς μῆκος 2,50. Μεταξὺ τῶν δύο κρανίων ἀνευρέθη τοποθετημένον διαγωνίως πῆλινον εἰδῶλιον ὑδριαφόρου γυναικὸς καὶ ὀλίγον ἀνατολικώτερον ἀργυρᾶ μικρὰ φιάλη (τάσι), παρὰ τὴν ὁποίαν ὠραία ψήφος ἐξ ἀμεθύστου εἰς σχῆμα ὀκτωειδοῦς μινωικῆς ἀσπίδος καὶ τὸ ἐν τῶν πέντε ἀνωτέρω μνημονευθέντων σφονδυλίων. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παρυφὴν τοῦ τάφου ἦλθεν εἰς φῶς μικρὸς ἀτρακτοειδοῦς σχήματος σφραγιδόλιθος ἐκ σαρδίου μὲ παράστασιν σχηματικὴν περυγωτοῦ ἰχθύος καὶ δελφίνων.

Ἀπροσδόκητος ὑπῆρξεν ἡ ἀνατολικῶς καὶ νοτιανατολικῶς τοῦ δευτέρου κρανίου ἀνευρέσεις ὁστῶν μηρῶν καὶ πήχεων κατὰ περίεργον τρόπον τοποθετημένων καὶ οἷονεὶ προφυλασσομένων κάτωθεν ἡμικυλινδρικών κεράμων, εἰς παράλληλον ἀνὰ ζευγὸς θέσιν²⁸. Ταῦτα θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀνῆκον, ὥς ἦσαν τοποθετημένα, εἰς τὸν δεύτερον νεκρόν. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῇ τις, ὅτι ὁστὰ προηγουμένως ταφέντος νεκροῦ περισυνελέγησαν κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τοῦ τάφου²⁹ καὶ ἐπίτιδες ἐπροστατεύθησαν διὰ τῶν κεράμων. Μετὰ τούτων δὲν ἀνευρέθησαν κτερίσματα, ὀλίγον ὅμως νοτιώτερον καὶ κατὰ τὸ ΝΑ ἄκρον τοῦ τάφου ἀπέκειτο ἄλλος (τρίτος αὐτὸς) σωρὸς ἀγγείων, τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος μὲ τοὺς ἄλλους δύο³⁰, κατὰ δὲ τὸν τοῖχον χαλκοῦν ἐγχειρίδιον, ἐξαχθὲν εἰς τεμάχια.

Ὅταν μετὰ δύο ἔτη — τὸν Ὀκτώβριον 1938 — ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐνήργησα δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν πρὸς διαπίστωσιν ὑπάρξεως ἄλλων ἐνδιαφερόντων λειψάνων, ἡ βροχὴ εἶχεν ἀποπλύνει

²⁸) Ἐκ τοῦ ἐπιπέδου εἰς τὸ ὁποῖον τὰ ὁστὰ ταῦτα ἀνευρέθησαν καὶ τῆς ἀμέσου γειτνιασέως των μὲ τὸν τρίτον σωρὸν ἀγγείων πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ τελείως ἡ περίπτωσις μεταγενεστέρας ρωμαϊκῶν ἢ χριστιανικῶν χρόνων ταφῆς, ἀναλόγου ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δωμάτιον τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτραποῦ ἀποκαλυφθέντος (βλ. κατωτέρω) κτηρίου. Αἱ τελευταὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τεμαχίων κεράμων, ἀλλὰ πλατέων καὶ ὄχι τοῦ στενοῦ σωληνωτοῦ τύπου. Οὐδὲν ἄλλως μεταγενέστερον εἶρημα προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀρθογωνίου τάφου.

²⁹) Τοῦτο δὲν ἦτο ἀσύνηθες εἰς μινωικοὺς καὶ μυκηναϊκοὺς τάφους ἐνδιαφέρον ἀνάλογον παρέχει ὁ VI ὀρθογ. τάφος τῶν Μυκηνῶν, ὅπου παρὰ τὸν ἐκτάδην κείμενον νεκρὸν ἀνευρέθησαν συνεσθρευμένα τὰ ὁστὰ δευτέρου νεκροῦ, τοῦ ἀρχικοῦ κατόχου τοῦ τάφου: K a r o, Schachtgr. v. Mykenae, σ. 36.

³⁰) Καὶ εἰς τὸν VI ὀρθογ. τάφον τὰ μὲν ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα ἐκείντο κατὰ τὸ μέσον τοῦ νεκροῦ, τὰ δὲ ἀγγεῖα κατὰ τὸ ἐν — ἐνταῦθα ὅμως τὸ παρὰ τοὺς πόδας — ἄκρον τοῦ τάφου (αὐτ. σ. 37).

τὰ τοιχώματα τοῦ τάφου· μεταξὺ τῶν λίθων τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, κατὰ τὴν γωνίαν, ἀνεφάνησαν ἐνσφηνωμένα ἐν μονόστομον μαχαίριον μὲ τρεῖς ὁπὰς ἥλων διὰ τὴν στερέωσιν λαβῆς καὶ μικρὸν μαρμάρινον λοπαδοειδὲς σκεῦος.

Ἐρευνα κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν τοῦ λαιμοῦ πρὸς ἀνακάλυψιν ἄλλων τυχόν ὑπαρχόντων τάφων, ἄλλως δυσχεραينوμένη λόγῳ τῶν πυκνῶν θάμνων, οἵτινες ἔπρεπε προηγουμένως νὰ ἀφαιρεθοῦν, ἀπέβη ἄκαρπος. Ἐν τούτοις δὲν φαίνεται πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ τάφος ἦτο ὅλως ἀπομεμονωμένος, καίτοι εἰς περιπτώσεις ἐπιφανῶν τάφων, μάλιστα βασιλικῶν, ἐπεδιώχθη, φαίνεται, σχετικὴ ἀπομόνωσις, ἵνα μὴ ἐπέρχεται ἐπαφὴ τῶν κοινῶν θνητῶν μετὰ τῶν διογενῶν.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἀνασκαφικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ Ὀκτωβρίου 1938, διαρκέσασαν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα καὶ γενομένην δι' ὀλίγων ἐργασιῶν, ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη καὶ πέραν τῆς στενῆς περιοχῆς τοῦ τάφου, μάλιστα κατὰ τὰ σημεῖα ἔνθα ἦσαν καταφανῆ λείψανα κτηρίων. Ὁ σχιστολιθικὸς βράχος ἀπαντᾷ σχεδὸν πανταχοῦ ἐπιφανειακῶς, εὐθὺς ὥς ἀφαιρεθοῦν οἱ θάμνοι καὶ ἐλάχιστον χῶμα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πρόσβασιν εἰς τὴν νησίδα ἡ σκαφὴ μιᾶς ἐλαφρᾶς κοιλότητος τοῦ βράχου ἀπέδωκεν ἱκανὸν ἀριθμὸν θραυσμάτων ἑλληνικῶν ἀγγείων, τῶν ὁποίων πολλὰ ἀνήκουν εἰς μικύλλους σκύφους, μικρὸν ἀξιόλογον πλαστικὸν ἀγγεῖον τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, παριστῶν κεφαλὴν γυναικός, ἀτυχῶς ἔξαχθὲν εἰς τεμάχια, καὶ περαιτέρω τεμάχιον ἀγγείου μὲ ἀνάγλυφον παρὰστασιν, ἐν μέρει διασφῆζομένην, ἀσπιδοφόρου ἱππέως⁸¹. Ἀσφαλῶς μυκηναϊκῶν χρόνων ἀπεδείχθη ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὀστράκων τοίχος κτηρίου τῆς νησίδος μὲ κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ· τὰ ὀστρακα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ κυάθων καὶ κυλίκων, ἀναλόγων τοῦ ἐφυραϊκοῦ τύπου, ἐν τούτων μὲ τεθλασμένην γραμμὴν διακοσμοῦσαν τὸ χεῖλος. Διὰ τούτων ὅμως δὲν καθορθώθη νὰ συγκροτηθοῦν ἀγγεῖα. Πήλινον ἀμφικωνικὸν σφονδύλιον ἀνευρέθη μετ' αὐτῶν⁸². Ἀσφαλῶς ἐπίσης μυκηναϊκῶν χρόνων τοίχος ἀνευρέθη κατὰ τὴν βᾶσιν τῆς νησίδος πρὸς τὸν αἰγιαλὸν ἐξέχων καὶ καταλήγων εἰς παραστάδα ἢ μᾶλλον γωνίαν ἀμελῶς ὀικοδομημένην· ὀστρακα ἐξ ἐφυραϊκῶν κυλίκων, ἐν μὲ σπεῖραν, καὶ πρόχυσις χαρακτηριστικὴ μυκηναϊκοῦ ἀγγείου ἀπο-

⁸¹) Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα δὲν φαίνεται ὅτι συνώδευσαν ταφὴν· ὁ χαρακτὴρ τῶν, μάλιστα τῶν μικύλλων σκυφίσκων, φαίνεται ἀναθηματικὸς καὶ ἡ γειτνίασις μὲ τὴν θέσιν τοῦ βασιλικοῦ τάφου καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν ἡρωολατρείας. Περαιτέρω ἔρευνα δύνата νὰ παρᾶσχη περισσοτέρας ἐνδείξεως.

⁸²) Τὰ ἐφυραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ τὸ πήλινον ἀμφικωνικὸν σφονδύλιον χρονολογοῦν τὸ κτήριο εἰς τὴν ΥΕ Π ἐποχὴν.

δεικνύουν τὸν τοῖχον τοῦτον σύγχρονον τοῦ τάφου. Ἄτυχῶς ἡ ἰσχυρὰ ἐπικρεμαμένη ἐπίχσις καὶ ἡ σκληρότης τοῦ χώματος κατέστησαν δυσχερῇ τὴν περαιτέρω ἀνασκαφὴν, καὶ ἐκρίθη ὅτι ἦτο προτιμότερον διὰ τοῦ μικροῦ διατιθεμένου ποσοῦ νὰ ἀνασκαφῇ τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτραποῦ κατὰ τὴν στενὴν διάβασιν πρὸς τὸν λαιμὸν τῆς νησίδος, ἀριστερά, ἀποκαλυφθὲν κτήριον.

Κατ' ἀρχὴν ὑπετέθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἄλλου τάφου, διότι δύο τοῖχοι συνηντῶντο κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ὠκοδομημένοι διὰ μικροτέρων λίθων ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἀνάλογον τοῦ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τάφου, εὐθὺς δὲ ἐξ ἀρχῆς ἀνευρέθησαν λείψανα ὀστέων. Βαθμηδὸν ὅμως ἀπεδείχθη, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ τάφου, ἀλλὰ περὶ ἐκτεταμένου κτηρίου, τοῦ ὁποίου τὸ πρόσθιον πρὸς τὸν αἰγιαλὸν διαμέρισμα εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ ὑστερογενεῖς ταφάς. Πράγματι ἀνευρέθη κατ' ἀρχὰς κρανίον, εἴτα δὲ καὶ ὀλόκληρος σκελετός, ὑψηλότερον καὶ ἐλαφρῶς λοξῶς σχετικῶς μὲ τοὺς τοίχους, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς τεθαμμένος, ἔχων λίθους ἀκατεργάστους καὶ πλακοειδεῖς ὡς ὑπόστρωμα καὶ ἄλλους κατ' ἀμφοτέρω τὰ πλευρά. Εἰς ὑψηλότερον στρώμα ἀνευρέθησαν κέραμοι εἰς τεμάχια καλύπτοντες ὅστ' ἄλλου νεκροῦ καὶ κρανίου τεμάχια ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου. Ἄλλη τέλος ταφή, ἄνευ κεράμων ἢ προστατευόντων λίθων, ἀνευρέθη ἐπικαθημένη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς διασταυρώσεως τῶν τοίχων τοῦ προσθίου διαμερίσματος μὲ τὸ ὀπισθεν αὐτοῦ. Βυζαντινὸν χαλκοῦν νόμισμα, μὲ σταυρὸν ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου ἐκφύονται κλάδοι, περισυνελέγη ἐκεῖ πλησίον καὶ ὀλίγον περαιτέρω μικρὸν χαλκοῦν νόμισμα αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Μεγάλοι χαλκοὶ ἥλοι τετραγώνου τομῆς ἀνευρέθησαν, εἰς ἀκέραιος κατὰ τὸν τοῖχον τοῦ βάθους τοῦ πρώτου διαμερίσματος καὶ τρία τεμάχια εἰς διάφορα ἄλλα σημεῖα τοῦ αὐτοῦ δωματίου. Ὁ προσανατολισμὸς τοῦ νεκροῦ, τὸ γεγονός ὅτι εἶχεν ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους, ὅτι ἦτο ἀκτέριστος, ὅτι πῆλιναι κεραμίδες ἐκάλυπτον ὅστ' αἰ κείμενα εἰς ἀνώτερον στρώμα, τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα σποραδικὰ εὐρήματα, εἰς τὰ ὁποῖα δέον νὰ προστεθῇ κοινὴ στρογγυλόστομος ὑστέρων χρόνων πρόχους, καὶ τμήματα ὀξυπυθμένων ἀγγείων ἐν συνδυασμῷ μὲ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐν μέρει οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου ὁ πρόσθιος πρὸς τὸν αἰγιαλὸν τοῖχος εἶχε καθ' ὀλοκληρίαν καταστραφῇ, οἱ λοιποὶ δὲ τοῖχοι εἶχον ἐν μέρει καταρρεῦσει ὅταν ἐγένοντο αἱ ταφαί, ἀφοῦ δύο ἐπεκάθηντο ἐπ' αὐτῶν, πείθουν, ὅτι ἐγένετο ἐπαναχρησιμοποίησις τοῦ χώρου τοῦ πρώτου θαλάμου κατὰ τὴν παλαιότεραν βυζαντινὴν ἐποχὴν, μετὰ τὴν μερικὴν ἀφαίρεσιν τοῦ χώματος. Ὁ πρὸς ταφὴν δημιουργηθεὶς χώρος περιεκλείσθη διὰ προχείρου ξηρολιθικοῦ τοίχου, ἐφράχθη δὲ καθ' ὅμοιον τρόπον ἢ θύρα τοῦ βάθους ἡ φέρου-

σα πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ διαμερίσματα καὶ εὐρισκομένη πρὸς τὰ δεξιὰ. Προφανῶς κατὰ τὴν μετασκευὴν ταύτην τὸ δάπεδον ἀνεμοχλεύθη, διότι ἀνευρέθησαν πολλὰ τεμάχια, ἐξ ἐπιστρώματος συμπαγοῦς μὲ ἄμμον. Σποραδικῶς ἀνευρέθησαν ὀλίγα μυκηναϊκὰ ὄστρακα, ἀλλ' ὅχι πολὺ χαρακτηριστικά. Δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ὑπῆρχε πλησίον συνοικισμὸς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἢ ὑστέρους χρόνους· ἡ πιθανωτέρα ἐκδοχὴ εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐθάπτοντο ὑπὸ ναυτικῶν θανόντες ἐν πλῶ.

Διὰ τῶν διατεθέντων μικρῶν μέσων ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀνασκαφῇ ἄξιον λόγου μέρος τοῦ ἀποκαλυφθέντος κτηρίου. Παρηκολουθήθησαν ὕθεν δι' ἐπιφανειακῶν τάφων αἱ κορυφαὶ τῶν τοίχων καὶ ἀνεσκάφη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ πρόσθιον διαμέρισμα. Καθ' ὅσον δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῆς διερευνήσεως ταύτης, εὐρισκόμεθα πρὸ ἐκτεταμένου κτηρίου, τοῦ ὁποῖον τὸ ἀνατολικώτερον τμήμα ἀποτελεῖται ἐκ δύο δωματίων, ἐπικοινωνούντων διὰ θύρας, εὐρισκομένης κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ μεσοτοίχου· αἱ διαστάσεις τοῦ ὀπισθεν δωματίου εἶναι 8×6,90, συνυπολογιζομένου καὶ τοῦ πάχους τῶν τοίχων (0,60μ.). Τὸ πρόσθιον ἔχει τὸ αὐτὸ πλάτος, ἀλλὰ τὸ μῆκος του δὲν διασφύζεται, ὥς ἐσημειώθη ἤδη, ὁλόκληρον· ὁ δυτικὸς τοῖχος σφύζεται εἰς μῆκος 2,70· ὁ ἀνατολικὸς παρηκολουθήθη ἐπὶ 3,60 μ. ἀλλὰ συνεχίζεται ἔτι. Εἰς ἀπόστασιν 2 περίπου μέτρων ἀνατολικῶς τοῦ τελευταίου ἀνεφάνη τὸ τέρμα ἄλλου παραλλήλου, ἴσως σχηματίζοντος τὴν ἀρχὴν διαδρόμου.

Ἄν τὸ κτήριο τοῦτο ἀνήκῃ πράγματι, ὥς ἐκ τῆς οἰκοδομῆς του δύναται νὰ συναχθῇ, εἰς μυκηναϊκοὺς χρόνους, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ μεγάλης οἰκίας ἢ καὶ μεγάρου, ὅχι ἴσως ἀσκέτου μὲ τὸν εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπόστασιν ἀνακαλυφθέντα τάφον ἐπιφανοῦς προσώπου. Ὡστε τοῦτο θὰ ἀπετέλει σημαντικὴν ἐνδειξιν διὰ τὴν ὑπαρξιν κατὰ χώραν προελληνικοῦ συνοικισμοῦ ἢ ἄλλης ἀξίας λόγου ἐγκαταστάσεως. Ἀλλὰ μόνον μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ συνόλου θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἀποφανθῇ τις κατηγορηματικώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Διὰ νὰ σχηματίσῃ τις ἀκριβεστέραν ἰδέαν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνακαλυφθέντος τάφου, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ὁλόκληρον τὸ περιεχόμενόν του· ἐπειδὴ δέ, ἐκ τῶν συνθηκῶν ἀναγκασμένος, ἀνέβαλον δι' εὐθετώτερον χρόνον τὴν ἐπιστημονικὴν δημοσίευσιν τούτου, παραθέτω ἐνταῦθα συνοπτικὸν κατάλογον τῶν ὕλων, κοσμημάτων, ἀγγείων καὶ λοιπῶν κτερισμάτων.

Α' Κοσμήματα.

1) Χρυσή ταινία διαδήματος μήκους 0,30 μ. με διακόσμησιν τεσσάρων σπειρών μεταξὺ τῶν ὁποίων συστήματα «δοθιήνων» (Βλέπε Πίν. ΙΑ').

2) Ψήφος ἐξ ἀμεθύστου εἰς σχῆμα ὀκτωειδοῦς ἀσπίδος.

3) Ἐπιμήκης ψήφος ὑελομάξης σχεδὸν κυλινδρική, με διακόσμησιν κλαδίων, διαλυθεῖσα.

4) Τμήμα ἐλεφαντοστοῦ ἐλλειψοειδῶς τετμημένον καὶ ἐλαφρῶς κυρτόν.

5) Σφραγιδόλιθος ἀτρακτοειδῆς σαρδίου με σχηματικὴν παράστασιν πτερυγωτοῦ ἰχθύος (ὄχι χελιδονόψαρου) καὶ δελφίνων.

6) Τέσσαρα ἀμφικωνικά σφονδύλια διαφόρων μεγεθῶν καὶ χρωμάτων, τρία ἐκ στεατίτου καὶ ἓν πήλινον.

7) Χαλκοῦν ψέλιον ἢ περισφύριον ἄνευ διακοσμήσεως (πίν. ΙΑ').

Β' Ὀπλοκατεργαλεῖα.

1) Χρυσὴ ἐπένδυσις μήλου ἐκ λαβῆς εὐμεγέθους ξίφους, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἀνευρέθη. Ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς κωνικοῦ τμήματος καὶ ἑνὸς θολωτοῦ, (βλ. πίν. ΙΓ', εἰκ. 1), συναρμοζομένων ἀκριβῶς πρὸς ἄλληλα καὶ συνηλουμένων ἐπὶ τοῦ ξυλίνου πυρήνος, τοῦ ὁποίου δὲν διεσώθησαν λείψανα. Μήκ. 0,073 καὶ μεγαλύτ. πλάτος 0,14.

Ἡ διακόσμησις εἶναι ἐμπίεστος· ἡ κορυφὴ τοῦ θόλου κοσμεῖται ὑπὸ ταινίας ἐλισσομένης κατὰ τρεῖς διδύμους λοβοὺς με ἐνδιάμεσα πληρωτικὰ κοσμήματα ἐλισσομένων γραμμῶν, καὶ κυκλίσκων· τὸ ὑπόλοιπον τοῦ μήλου διακοσμεῖται κατὰ ζώνας σπειρῶν, ψευδοσπειρῶν, ἐλισσομένων κυματοειδῶς γραμμῶν, με κυκλίσκους ὡς «ὀφθαλμοὺς» τῶν ἐλιγμῶν. Δὲν ἀνευρέθη ἐπίσης ἐντὸς τοῦ τάφου ὑπὸ τῶν περισυλλεξαμένων τὰ πρῶτα εὐρήματα ἢ χρυσὴ ἐπένδυσις τῆς κόπης τοῦ ξίφους· ὡς θὰ εἶδομεν, εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ συληθῇ, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπανεκτήθη. Εἰς τὴν κόπην, ὡς ἱπλάγιος αὐτῆς προφυλακτῆρ, ἀλλὰ καὶ συνδετήρ, ἀνήκει τὸ χρυσοῦν στέλεχος με ἀπόληξιν σχήματος φύλλου ἐλαίας (βλ. Πίν. ΙΑ')· τὸ τελευταῖον τοῦτο προσηρμόζετο διὰ τοῦ μικροῦ του ἡλου εἰς τὸ πλάγιον τῆς κόπης, ἐνῶ τὸ κατὰ τὴν μίαν ἀκμὴν αἰχμηρὸν στέλεχος ἐνεπηγνύετο εἰς τὸ ξύλον, ἀνερχόμενον καὶ περικάμπτον τοὺς ὤμους καὶ τὸν λαιμὸν ταύτης (βλ. τὴν εἰκόνα τοῦ Πίν. ΙΒ' μετὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ ξίφους).

2) Χαλκοῦν ξίφος ἀποκεκρουσμένον τοὺς ὤμους, οἱ ὁποῖοι πιθανῶς ἐστρογγυλοῦντο· τρεῖς, ἐπίσης χαλκοῖ, ἥλοι, εἰς σειρὰν ἀνευρεθέντες κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς βάσεως τοῦ ξίφους, ἐστερέωνον τὴν ἐξαφανισθεῖσαν λαβὴν (βλ. Πίν. ΙΑ').

3) Ἐγχειρίδιον χαλκοῦν κοινοῦ τύπου μὲ τρεῖς χαλκοὺς ἥλους εἰς ὀριζοντίαν σειρὰν κατὰ τὴν βάσιν (βλ. Πίν. ΙΑ').

4) Τμήματα ἄλλου ἐγχειριδίου, ἓν μὲ ἥλους.

5) Ἐγχειρίδιον χαλκοῦν γλωσσοειδοῦς σχήματος.

6) Χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον μὲ ὀξεῖαν αἰχμὴν.

7) Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον μονόστομον, τοῦ ὁποῖου ἡ βάσις σχηματίζεται μὲ τριγωνοειδῇ ἔξοχῃν, φέρουσιν τρεῖς ὁπὰς διὰ τὴν στερέωσιν τῆς λαβῆς.

8) Χαλκῇ αἰχμῇ δόρατος μὲ ἐνισχυμένην ράχιν, στενώτερον αὐτὸν καὶ δακτύλιον συσφικτῆρα (πόρκην), θραυσθεῖσα (βλ. Πίν. ΙΑ').

9) Τμήμα μεγάλης χαλκῆς αἰχμῆς λόγχης, παχείας, ἀλλ' ἄνευ ράχεως ἐνισχυτικῆς (βλ. Πίν. ΙΑ').

10) Χαλκοὺς διπλοῦς πέλεκυς ἀναθηματικὸς ἐκ παχέος ἐλάσματος, παχὺς καὶ μὲ ἄκμὰς ἐλαφρῶς καμπύλας, τῶν ὁποίων ἡ μία ἀπεκρούσθη (βλ. Πίν. ΙΑ').

11) Τεμάχια ἄλλων πελέκεων.

Γ' Μεταλλικὰ σκεύη.

1) Χαλκῇ λεκάνῃ, τοῦ τύπου τῶν χερνίβων, μὲ ἀνυψουμένην γυριστὴν λαβὴν, ἄνευ διακοσμήσεως καὶ μὲ λεπτὰ τοιχώματα. Ἐξήχθη εἰς τεμάχια.

2) Τεμάχια λεπτοῦ χαλκοῦ καταστραφέντος ἀγγείου, ἀπροσδιορίστου σχήματος.

3) Χαλκοὺς εὐμεγέθης ἀμφορεὺς διατηρούμενος εἰς καλὴν κατάστασιν (δόρατος εἰς τὴν εἰκ. 2 τοῦ Πίν. Ι').

4) Ἀργυρᾷ φιάλῃ (τάσι) μετὰ λαβῆς, μετρίως διατηρουμένη λόγῳ ὀξειδώσεως.

Δ' Λίθινα σκεύη. Μικρὸν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου λοπαδοειδὲς ἀγγεῖον.

Ε' Εἰδώλιον πῆλινον ἀμελοῦς κατασκευῆς ὑδριαφόρου γυναικός, τῆς ὁποίας τὸ κάτω σῶμα εἶναι διαμεμορφωμένον ὥς πολυγωνικὸς στῦλος, αἱ δὲ χεῖρες ὑψοῦνται πρὸς τὰ ἄνω. (Βλ. Πίν. ΙΓ' εἰκ. 2).

ΣΤ' Πήλινα ἀγγεῖα.

1) Κύλιξ τῶν λεγομένων «ἐφυραϊκῶν» μὲ δύο κανονικὰ ὄτα, διακοσμουμένη κατὰ τὴν μίαν παρειὰν διὰ πλοκάμων ναυτίλου, ἐλισσομένων πρὸ τὰ ἄριστερά, χωρὶς νὰ δηλοῦται τὸ κύριον σῶμα τοῦ θαλασσίου τούτου ζῆφου (βλ. Πίν. ΙΓ' εἰκ. 2).

2) Τμήμα ἐκ τῆς παρειᾶς ὁμοίας κύλικος· οἱ πλόκαμοι ἐλίσσονται πρὸς τὰ δεξιὰ.

3) Τὸ ἥμισυ περίπου ὁμοίας καὶ ἀναλόγως διακοσμουμένης κύλικος.

4) Ὅμοία κύλιξ μετὰ διακόσμησιν πολυφύλλων — μετὰ περισσότερα τῶν 30 φύλλων—ροδάκων, ἐνὸς ἐφ' ἑκάστης τῶν παρειῶν.

5) Ὅμοία κύλιξ ἀδιακόσμητος, μετὰ ἐσωτερικὸν πυρρὸν γάνωμα ἐξίτηλον.

6) Ποὺς ἐφυραϊκῆς κύλικος.

7) Ἐφυραϊκὴ κύλιξ μετὰ ἰσχυρῶς ὑπερυψουμένης τοῦ χείλους λαβῆς κατὰ τὸν τύπον τῶν μινυακῶν, ἐλλιπὴς τὴν μίαν τούτων· διακόσμησις τοῦ ἀνωτέρω μέρους διὰ συνδεομένων σπειρῶν κατὰ τὸ σύστημα τῶν γνωστῶν ΥΜΙ ἀγγείων.

8) Ὅμοιου σχήματος κύλιξ μετὰ διακόσμησιν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν παρειῶν ἰδιοτύπου μνηοειδοῦς ἀντικειμένου, ἴσως ἀπεικονίζοντος ἐπτάχορδον λύραν.

9) Λαβὴ ὁμοίας κύλικος πρὸς τὰς ὑπ' ἀριθ. 7 καὶ 8.

10) Χαμηλὸς μονωτὸς καὶ εὐρὺς κύαθος μετὰ διακόσμησιν ἐξίτηλον τριῶν ὁμοίων πρὸς τοὺς ἄνω περιγραφέντας ναυτίλους.

11) Ἡμισφαιρικὸν εὐρὺ ἀγγεῖον, μετὰ δύο ὀριζοντίας λαβὰς καὶ ἐλαφρὰν πρόχυσιν, διακοσμούμενον διὰ φολιδωτοῦ πλέγματος καὶ περιθεουσῶν ταινιῶν.

12) Ρυτὸν τοῦ γνωστοῦ μινωικοῦ ἐπιμήκους ὠοειδοῦς, ἀλλὰ μᾶλλον ὀξυνομένου κάτω σχήματος, ἐκ πηλοῦ ἐξαιρετικῶς εὐθρύπτου, ὥστε νὰ ἀποσαθρῶθῇ μέρος τούτου καὶ νὰ μὴ διασωθῇ ἱκανοποιητικῶς ἢ ὥραία διακόσμησις ἐκ κρινοειδῶν φυτῶν, νατουραλιστικῶς μεταξὺ ἐλίσσομένων στελεχῶν ἀποδοθέντων.

13) Μικρὰ πρόχους μετὰ ράμφος λοξῶς ἀποτετμημένον καὶ διακόσμησιν ἐξίτηλον κυματοειδῶν γραμμῶν καὶ ταινιῶν (rock-pattern) μετὰ κύκλων ἢ ἡμικυκλίων.

14) Μικρὰ ὑδρία ἀδιακόσμητος.

15) Μικρὸν ἀγγεῖον, μικρογραφικὴ μίμησις τῶν μινωικῶν «χερνίβων», διακοσμούμενον τὸ χεῖλος ὑπὸ διπλῆς περιθεούσης χαρακτῆς γραμμῆς.

16) Ὅμοιον μικρότερον ἄνευ χαρακτῆς γραμμῆς.

17) Ἀγγεῖον σχήματος πεπιεσμένου ἀλαβάστρου ἐκ τῶν λεγομένων «ἀρτοσχήμων» μετὰ διακόσμησιν κυματιστῆς, βραχῶδες ἔδαφος μιμουμένης, ταινίας καὶ κοραλλοειδῶν ἐκβλαστήσεων ἐν μέσῳ διαστήκτου κατὰ γραμμὰς βάθους· κάτω τοῦ πυθμένος στροβιλιζόμενος τροχὸς μετὰ κυματοειδεῖς ἀκτῖνας.

18) Ὅμοιον, μετὰ τὸ κυματιστὸν κόσμημα, ἀλλὰ περίστικτον καὶ ἄνευ ἐκβλαστήσεων· ἀνάλογος στρόβιλος ἐπὶ τοῦ πυθμένος.

Εικ. 2.—Ὅψις τῆς BA γωνίας τοῦ τάφου.

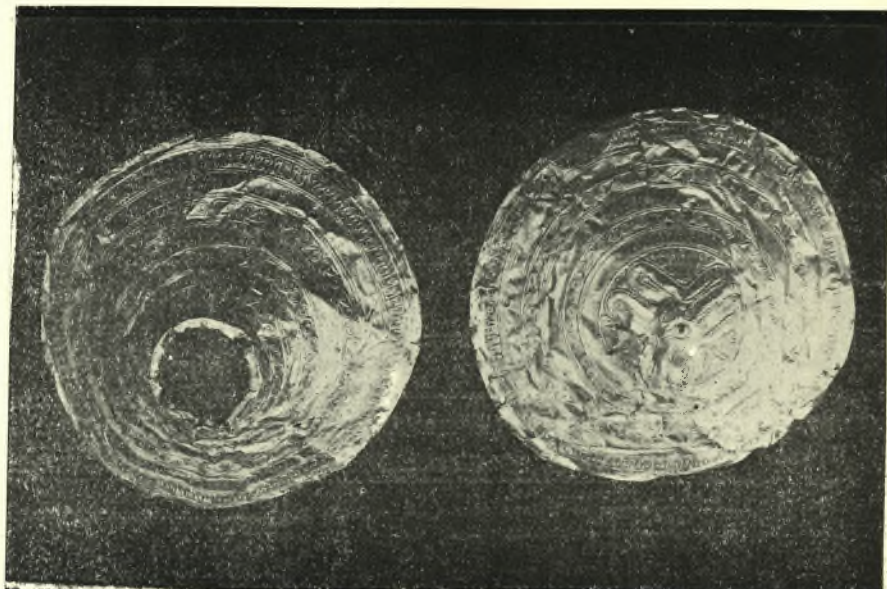
Εικ. 1.—Ἡ δεξιὰ τῶν ὀπλῶν ὡς ἀνευρέθη.

Τὰ πρῶτα περισυλλεγόντα κτερίσματα τοῦ τάφου, κοσμήματα, ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα.

Τὸ βασιλικὸν ξίφος τοῦ τάφου τοῦ Σταφύλου μετὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν.

Εικ.—1. Ἡ χρυσὴ ἐπένδυσις τῆς λαβῆς τοῦ βασιλικοῦ ξίφους.

Εικ. 2.—Μιάτων ἐφυραϊκῶν κυλίκων καὶ τὸ εἰδώλιον τῆς «ἀρρηφόρου».

19) Ὅμοιον, μὲ τὸ κυματιστὸν κόσμημα, ὑπεράνω τῶν κυμάνσεων τοῦ ὁποίου ὑπερίπτανται καμπύλαι ταινίαι· ὁμόκεντροι κύκλοι ἐπὶ τοῦ πυθμένος.

20) Μικρὸν ἀρτόσχημον μὲ διακόσμησιν τριῶν φύλλων κισσοῦ μὲ διπλᾷ στελέχει· ὁμόκεντροι κύκλοι ἐπὶ τοῦ πυθμένος.

21) Μικρὸν ἀρτόσχημον μὲ διακόσμησιν τριῶν κρίνων· ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὁμόκεντροι ταινίαι.

22) Μικρὸν τοῦ τύπου τῶν ἀρτοσχήμων, ἀλλὰ μὲ κυλινδρικὸν τὸ σῶμα, ἀγγεῖον, μὲ διακόσμησιν τελείως ἐξίτηλον.

23) Τμῆμα κοινῆς χρήσεως ἀγγείου, σχήματος εὐρέως κυάθου, ἐμπεποτισμένον μὲ καπνόν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους 1937 τὸ Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν ἀπέκτησε δι' ἀγορᾶς τῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Μουσείου χρυσοῦν ἐπένδυσιν λαβῆς μυκηναϊκοῦ εὐμεγέθους ξίφους, τῆς ὁποίας ἔλειπε τὸ τμῆμα τὸ περικαλύπτον τὸ μῆλον. Ὁ καθηγητὴς Σπ. Μαρινᾶτος, εἰς διάλεξίν του γενομένην ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας, ὑπεγράμμισε τὴν σημασίαν τοῦ ἀποκτήματος, τοῦ ὁποίου φωτογραφίαν ἐδημοσίευσε τὸ BCH, συνοδευομένην ὑπὸ συντόμου κειμένου⁸³. Μετ' ἐπίσκεψιν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν, ὅπου εἶδε τὰ ἐκ Σκοπέλου εὐρήματα καὶ τὴν ἐπένδυσιν τοῦ μήλου τῆς χρυσοῦς λαβῆς, ἐπέισθη ὅτι τὰ δύο τεμάχια τῆς λαβῆς προήρχοντο ἐκ τοῦ αὐτοῦ εὐρήματος καὶ ὅτι συνανῆκον. Τὴν βεβαιότητα ἔδωκεν ἡ γενομένη προσαρμολογία καὶ ἀποκατάστασις, μὲ τὴν προσθήκην ὁμοιώματος μέρους τῆς λεπίδος, ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου τῶν ἑλλην. Μουσείων Αἰμιλίου Ζιλιερόν, μετὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ συνόλου τῶν ἐκ Σκοπέλου εὐρημάτων εἰς τὸ Ἑθνολ. Μουσεῖον (βλ. Πιν. IB'). Καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἡ διακόσμησις οὐδεμίαν ἀφήνουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀμφιβολίαν. Κυματιστοὶ ψευδομαϊάνδριοι, ψευδοσπεῖραι, σπεῖραι - διόπτραι, δικτυωτόν, καὶ ἄλλα θέματα, ὅμοια πρὸς τὰ διακοσμοῦντα τὸ μῆλον, κατανέμονται κατὰ ζῶνας ὁριζοντίας ἢ καθέτους. Ἐπὶ πλεόν, διερευνῶν τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τῆς διὰ μερικῆς συλλήσεως τοῦ τάφου πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς του διαφυγῆς τοῦ χρυσοῦ ἀντικειμένου ἐκ Σκοπέλου, συν-ἐκέντρωσα ἱκανὰς ἐνδείξεις κατὰ ὠρισμένου προσώπου, τὸ ὅποιον, φαίνεται, καὶ τὴν σύλησιν ἐξετέλεσεν καὶ τὴν ἀπεμπόλησιν, εὐτυχῶς οὐχὶ πρὸς ξένους, ὥστε κατέστη δυνατόν νὰ ὁλοκληρωθῇ τὸ σημαντικὸν τοῦτο ἀντικείμενον. Ἡ Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Μουσείου προ-

⁸³) BCH 1937, σ. 442, Πιν. XXXIA. Ὁ κ. Μαρινᾶτος ἐχρονολόγησε τοῦτο εἰς τὸν ΙΣΤ' π.Χ. αἰῶνα.

έβη τὸ 1939 διὰ τοῦ ἀρχαιολόγου Γ. Μπακαλάκη, παρεπιδημούντος τότε ἐν Γερμανίᾳ, εἰς ἐπιστημονικὴν ἀνακοίνωσιν ἐπὶ τοῦ ἀποκατασταθέντος ξίφους ἐνώπιον τοῦ VI Διεθνoῦς Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου⁸⁴. Διὰ τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης ὑπεγραμμίσθη ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀντικειμένου διὰ τὸ μέγεθος, τὸ ὅποιον τὸ ἀναδεικνύει ὥς τὸ μεγαλύτερον γνωστὸν μυκηναϊκὸν ξίφος μὲ λαβὴν μήκ. 0,24 καὶ μῆλον διαμέτρου 0,14, διὰ τὴν διακόσμησιν, ἡ ὁποία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι περισσότερον ἐσχηματοποιημένη καὶ χαλαρά, ἀποδεικνύει στενὴν συγγένειαν μὲ τὰ βασιλικὰ ξίφη τῶν ὀρθογωνίων τάφων τῶν Μυκηνῶν, καὶ διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον εἰς ἣν ἀνήκει, ὅχι διάφορον ἐκείνης κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδέσποζεν εἰς τὰς πολυχρύσους Μυκήνας ἡ δυναστεία τῶν βασιλέων, τῶν ἐνταφιασθέντων ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῆς ἀκροπόλεως.

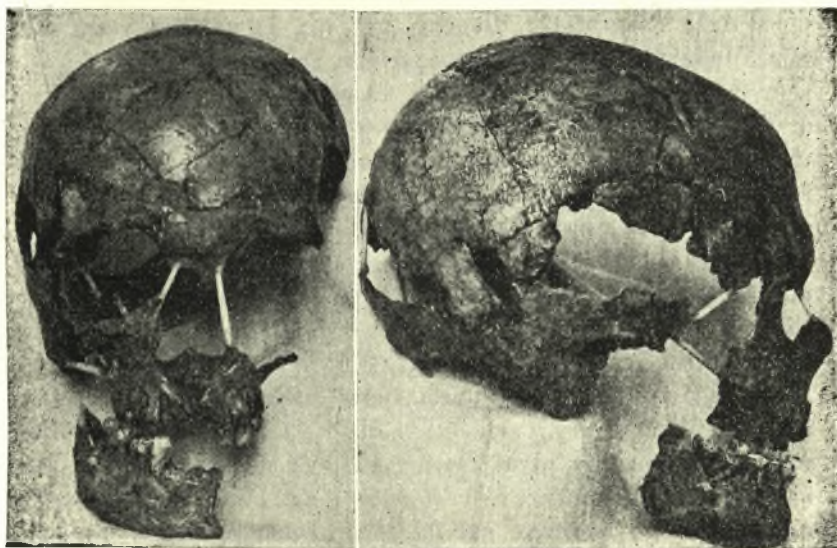
Ἐκ τῶν δύο κρανίων τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν εἰς τὸν τάφον μόνον τὸ ἐν διεσφύζετο εἰς κατὰστασιν σχετικῶς καλὴν, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασίς του. Εἶναι εὐτύχημα, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐγίνετο ἡ συγκόλλησις τῶν ἐκ Σκοπέλου ἀγγείων ὁ ἀμερικανὸς ἀνθρωπολόγος Laurence Angel ἐξήτασεν, ἀπεκατέστησε καὶ περιέγραψε τὸ καλύτερον διασφύζομενον τῶν κρανίων τούτων (εἰκ. 5), ἀνῆκον εἰς τὸν νεκρὸν, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν εἰς τὸν τάφον ἡ πλουσία σκευὴ τῶν ὅπλων καὶ ἀγγείων (Πιν. ΙΑ'—ΙΓ'). Ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀντικειμένων καὶ τῆς θέσεως των ἐντὸς τοῦ τάφου συνάγεται, ὅτι ὀλίγα κτερίσματα δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὡς συνοδευόμενα τὸν δεύτερον νεκρὸν (κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν σωρὸς ἀγγείων καὶ ἴσως ἡ ὑδριαφόρος θεότης, τὸ ἀργυροῦν ἀγγεῖον καὶ ὁ ἀσπιδοειδὴς σφραγιδόλιθος), ἀλλὰ τοῦτο ἴσως ὀφείλεται εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ ἴσως μερικὴν σύλησιν τοῦ νοτιοδυτικοῦ τμήματος τοῦ τάφου. Παραθέτω εὐθὺς ἀμέσως ἐν μεταφράσει τὸ ἀποσταλὲν μοι σημεῖωμα ἐπὶ τοῦ κρανίου τῆς Σκοπέλου.

» Ὑστεροελλαδικὸν ΙΙ κρανίον ἐκ Σκοπέλου, βορείως τῆς Σκύρου:

» Τὸ κρανίον ἀνήκει πιθανῶς εἰς ἄνδρα ἡλικίας περίπου τεσσαράκοντα ἐτῶν, μέσου μᾶλλον παρὰ μεγάλου μεγέθους. Τὸ μῆκος του » εἶναι 178 χιλιοστ., τὸ πλάτος του 144 (:) καὶ τὸ ὕψος του ἴσως

⁸⁴) G. B a k a l a k i s, Das goldene Schwert von Staphylos, VI Arch. Kongress, Berlin 1939. Ἡ ἀνακοίνωσις ἐγένετο μὲ τὴν ἐγκρισίν μου, παρεχώρησα δὲ πρὸς τοῦτο πάντα τὰ ζητηθέντα στοιχεῖα καὶ συνεζήτησα μετὰ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ τότε μετεκπαιδευομένου συναδέλφου τὸ ζήτημα κυρίως τῆς χρονολογίας τοῦ ξίφους, τὸ ὅποιον ἔκλινε νὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ΥΜΙΙΙ περίοδον.

» 128 χιλ. Ὁ κρανιακὸς δείκτης εἶναι 80,9 (μόλις βραχυκεφαλικὸς),
 » ὁ δείκτης μήκους-ὑψους εἶναι 71,91 (ὀρθοκεφαλικὸς) καὶ ὁ δείκτης
 » πλάτους-ὑψους 88,89 (πλατυκεφαλικὸς), ἂν καὶ οἱ δύο τελευταῖοι
 » δεῖχται εἶναι πολὺ ἀμφίβολοι. Οὕτω τὸ κρανίον ἐμφανίζει σχεδὸν
 » τὰς μέσας ἀναλογίας μεσοκεφάλου, ἀλλ' ἐξογκοῦται εἰς ἱκανὸν πλά-
 » τος, ὥστε νὰ εἶναι βραχυκέφαλον. Μὲ τὸν βραχυκέφαλον αὐτὸν χα-
 » ρακτῆρα τὸ κρανίον ἐμφανίζει ἐκ τῶν ἄνω βυρσοειδῆ μορφήν, ὡς
 » κρεμαμένη σταγὼν ὕδατος ἐτοίμη νὰ καταπέσῃ. Αἱ ὀφρυακαὶ κορυ-

Εἰκ. 5.

Τὸ κρανίον τοῦ πλουσίως ἐκτερισμένου νεκροῦ τοῦ τάφου.

» φαὶ εἶναι μεγάλα καὶ, διφοῦ ἐν καταγραφῇ (προφίλ) ἡ τονιζομένη
 » μετωπικὴ κλιτὺς φέρει ὀπισθεν τῶν μετωπιαίων ἐξοχῶν πρὸς σχε-
 » τικῶς ὑψηλὴν καὶ κυρτουμένην χώραν, τὸ κρανίον φαίνεται ἐλα-
 » φρῶς ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ἀρμενοειδοῦς λεγομένου τύπου· ἀλλὰ στε-
 » ρεῖται τοῦ ὑψικεφάλου καὶ ἐπιπέδου ὀπισθίου μέρους τῆς κεφαλῆς,
 » τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ εἴδους τούτου. Τὸ πρόσωπον
 » εἶναι πολὺ βεβλαμμένον ὥστε νὰ ἐπιτρέπη μετρήσεις ἀσφαλεῖς, ἀλ-
 » λὰ φαίνεται βραχὺ καὶ πλατὺ, μὲ πλατεῖαν καὶ πολὺ ὑψηλὴν ρῖνα
 » καὶ χαμηλὰ κοιλάματα ὀφθαλμῶν. Τὰ μᾶλλον σημαντικὰ χαρακτη-
 » ριστικὰ τοῦ κρανίου σχετίζονται μὲ τὸ σχῆμα τοῦ θόλου του. Ἡ
 » τάσις πρὸς μορφήν δίκην κρεμαμένης σταγόνος συναντᾶται πάλιν
 » εἰς τὴν Ἀσίην, ἰδιαιτέρως εἰς τὸ μεσοελλαδικὸν κρανίον Fürst

» Asine 20 καὶ ἐπίσης ἴσως εἰς κρανίον τῆς μεταβατικῆς περιόδου
 » τῆς Τροίας IV—V, εἰσέτι ἀδημοσίευτον, ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ
 » δρ. Blegen. Καὶ ἡ σημασία τοῦ κρανίου τῆς Σκοπέλου εἶναι, ὅτι
 » ἀντιπροσωπεύει ἴσως ἰδιαίτερον τύπον, διαβιοῦντα ἐντὸς καὶ περὶ
 » τοῦ αἰγαιακοῦ χώρου κατὰ τὴν δευτέραν π. Χ. χιλιετηρίδα».

Τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα στοιχεῖα εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ καταλήξω-
 μεν εἰς σ υ μ π ε ρ ᾶ σ μ α τ α, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἔξαιρετικὴν σημασίαν,
 ἰδίως ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῶν σχέσεων τῆς μινωικῆς Κρήτης, τῆς
 μυκηναϊκῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀποικισθείσης περιοχῆς
 τῶν Σποράδων Νήσων. Ὁ τάφος ἀνήκει προφανῶς εἰς μέλος βασιλι-
 κοῦ γένους, διότι ἄλλως δυσκόλως θὰ ἡρμηνεύετο ἡ παρουσία τῶν
 κτερισμάτων, ἰδίως ὄπλων, καὶ μάλιστα ἐνὸς ξίφους μὲ χρυσὴν λαβήν,
 τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ μεγαλύτερον μυκηναϊκὸν ξίφος, μεγαλύτερον ἐκεί-
 νων τὰ ὁποῖα συνώδευσαν τὰς μεγαλοπρεπεῖς ταφὰς τῶν βασιλικῶν
 γενῶν τῶν Μυκηνῶν⁵⁵. Ὁ νεκρὸς ἄλλως ἐτάφη ἀκριβῶς κατὰ τὸν
 τρόπον τῶν ταφῶν ἐκείνων, ἐντὸς δηλ. ὀρθογωνίου τάφου, τοῦ οὐοῦ
 αἱ διαστάσεις δὲν ἦσαν οὐσιαστικῶς διάφοροι ἐκείνων τῶν ὀρθογωνίων
 τάφων τῶν Μυκηνῶν· ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου κρανίου κατὰ τὸ μέ-
 σον τοῦ διασωθέντος τμήματος τοῦ τάφου ἐξάγεται, ὅτι ὁ τάφος δὲν θὰ
 εἶχε μικρότερον μῆκος τῶν 3,50 μ., μὲ πλάτος δὲ τοῦλάχιστον 2,60 μ.
 (2,50 διασφάζεται) παρέχονται διαστάσεις σχεδὸν ἀνάλογοι τῶν τοῦ III
 τάφου τῶν Μυκηνῶν, μεγαλύτεραι τῶν II, VI καὶ τοῦ ὑπὸ Wace ἀνα-
 σκαφέντος, ὑπολειπόμεναι δὲ μόνον τῶν I καὶ IV⁵⁶. Ὁ τρόπος κατα-
 σκευῆς τοῦ ἦτο ἀνάλογος καὶ θὰ ἔδει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καθ’
 ὅμοιον τρόπον ἐκαλύπτετο⁵⁷, ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ τοὺς ἐντὸς τοῦ τάφου
 καταπεσόντας λίθους: ἐπὶ ξυλίνων δοκῶν ἐστρώθησαν πλακοειδεῖς, τὸ
 πλεῖστον σχιστολιθικῆς φύλης, λίθοι. Εἶναι λοιπὸν πιθανόν, ὅτι ὁ ἐπὶ
 τὸ ἀκρότατον τοῦ λαιμοῦ τῆς προεξεχούσης μικρᾶς χερσονήσου τοῦ
 Σταφυλίου ἐνταφιασθεὶς ἦτο βασιλεὺς ἢ ἀρχηγός. Οὐχὶ ἅπαξ ἐπιφανεῖς
 νεκροὶ ἐτάφησαν κατὰ τὴν ἀκτὴν, ἐπὶ ἐξεχούσης θέσεως, ὥστε ὁ τά-

⁵⁵) Αἱ χρυσαὶ ἐπενδύσεις μῆλων λαβῶν τοῦ IV ὀρθογ. τάφου τῶν Μυκη-
 νῶν ὑπ’ ἀριθ. 276 (πιν. LXXV) καὶ 277 (πιν. LXXXV) ἔχουν ἡ α’ διαμ.
 0,053 καὶ συνολ. ὕψος 0,044, ἡ β’ διαμ. 0,08 καὶ ὕψ. 0,048 (ἡ κόπη τοῦ α’
 μήκ. 0,064, πλάτ. 0,075). Τὸ μῆλον τοῦ ξίφους τῆς Σκοπέλου ἔχει μεγ. διάμ.
 0,14 καὶ μήκ. 0,013.

⁵⁶) Αἱ διαστάσεις τῶν ὀρθογωνίων τάφων τῶν Μυκηνῶν εἶναι αἱ ἀκόλου-
 θοι: I: 5,50 × 2,80, II: 3,05 × 2,15, III: 3,70 × 2,70, IV: 6,55 × 4,10, V:
 5,77 × 2,85, VI: 3,15 × 1,85, Wace: 2,07 × 0,80.

⁵⁷) Περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ τρόπου καλύψεως τῶν ὀρθογ. τάφων τῶν
 Μυκηνῶν βλ. K a r o, Schachtgr. v. Myk., σ. 18.

φος των νὰ εἶναι δῆλος εἰς τοὺς περιπλέοντας καὶ ὁπόθεν ὁ νεκρὸς ἠδύνατο νὰ ἀντικρύξῃ τὴν ἀγαπητὴν θάλασσαν ἢ γνωρίζον κατέναντι κειμένην ἀκτὴν. Οὕτω ὁ τάφος τοῦ Πρωτεσιλάου εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἑλαιούντος ἐβλεπε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν κατέναντι ἀκτὴν τοῦ Σιγείου³⁸, ὅπου πρῶτος αὐτὸς ἐξ ὅλων τῶν ἡρώων εὔρε τὸν θάνατον εἰς τὸν κατὰ τῆς Τροίας πόλεμον. «Ἐπ' ἀκτῆς» ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπίσης «φράσσατο Πατρόκλῳ μέγα ἡρόιον ἡδὲ οἱ αὐτῷ» (Ψ 125-6) καὶ ὁ «ἀμύμων τύμβος» κατασκευάζεται «ἀκτῇ ἔπ προδχοῦση, ἐπὶ πλατεῖ Ἑλλησπόντιῳ, ὥς κεν τηλεφανὴς ἐκ ποντόφιν ἀνδράσιν εἶη τοῖς, οἱ νεῦ γεγάσι καὶ οἱ μετόπισθεν ἔσονται» (ω 82-84). Καὶ τῆς βασιλείσης Ἑκάβης τὸ σῆμα, εἰς τὴν ἄκραν τὴν ἀποκαλουμένην «Κυνόσσημα» ἐδεικνύετο κατέναντι τῆς Τρωάδος γῆς εἰς τοὺς περιπλέοντας τὴν χερσόνησον τῆς Προποντίδος³⁹. Ὁ ἐταῖρος τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἑλλήνωρ παρακαλεῖ τὸν κατελθόντα εἰς Ἄδου ἥρωα: «σῆμά τε μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης» (λ 75) καὶ εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην ἀνταποκρινόμενος οὗτος τὸν θάπτει ἐπανελθὼν «ὅθ' ἀκροτάτῃ προέχ' ἀκτῇ», σωρεύων τύμβον ἐπὶ τοῦ τάφου μὲ στήλην, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ἐμπηγνύει «εὐῆρες ἐρετμόν» (μ 11, 14-15). Βραδύτερον, εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους, ὁ τύμβος τοῦ ὁδηγήσαντος τοὺς Πέρσας Σαλγα νέως ἐπεδεικνύετο εἰς τοὺς παραπλέοντας τὴν κατέναντι τῆς Χαλκίδος ἀκτὴν τοῦ Εὐρίπου⁴⁰. Ὁ νεκρὸς τοῦ τάφου τοῦ Σταφύλου ἦτο, ἀναμφιβόλως στενῶς συνδεδεμένος μὲ τὴν θάλασσαν: καὶ θὰ ἦτο δύσκολον νὰ εὔρῃ τις θέσιν κατὰ τὴν ἀκτὴν πλέον ἀρμόζουσαν διὰ τάφον ἑνὸς ναυτικοῦ.

Ἄλλ' ὁ πλουσίως κτερισθεὶς νεκρὸς δὲν ἦτο ὁ μόνος, οὐδ' ὁ πρῶτος ἴσως κάτοχος τοῦ τάφου. Ὁ ἐν ταφῇ σύντροφος ὑποθέτω ὅτι ἦτο γυνή, ἃν κρίνῃ τις ἐκ τῶν κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς αὐτόν⁴¹.

³⁸) Σ τ ρ α β. VII, 331, 52.

³⁹) Α υ τ ο θ ι, 53.

⁴⁰) Σ τ ρ α β ω ν, IX, 2, 9, σ. 403. Βλ. B u r s i a n, αὐτ. I, 215.

⁴¹) Χαρακτηριστικὸν ἰδίᾳ τὸ εἰδώλιον ὑδριαφόρου θεότητος ἢ λάτριδος· πβλ. τὰ ἀνάλογα ἐκ Κύπρου (P e r r o t - C h i p i e z, αὐτ. σ. 553 εἰκ. 376 ἐξ Ἀλάμπρας, ὅπου παρίσταται θεότης μᾶλλον, βαστάζουσα διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑδρίαν καὶ διὰ τῆς ἄλλης εἰς τὸν κόλπον τῆς βρέφους) καὶ ἐκ Ρόδου (W i n t e r, Typen d. figürl. Terrakotten, σ. 20, 7 ἐκ Καμύρου, γυναικὸς μὲ κιονοειδὲς σῶμα, βασταζούσης δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κωνικὸν ἄγγειον). Χαρακτηριστικὴ καὶ πιθανῶς λατρευτικοῦ χαρακτήρος εἶναι ἡ κιωνωτὴ διαμόρφωσις τοῦ κορμοῦ παρομοίων εἰδωλίων. Εἰς τὴν τελικὴν δημοσίευσιν θὰ παραθέσω τὰ ἀνάλογα. Ἡ μορφή θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ὡς ἀ ρ ρ η φ ὁ ρ ο ς (ὡς γνωστόν, παναρχαίαν

Τὰ ἐκτὸς θέσεως ὑπὸ κεράμους σωληνωτοὺς προστατευθέντα καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ τάφου κείμενα ὁστᾶ πολὺ πιθανὸν ἀνῆκον εἰς νεκρὸν κατέχοντα ἀρχικῶς τὸ ὅλον ἢ μέρος τοῦ χώρου τοῦ τάφου. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ὁ πρῶτος κάτοχος τοῦ τάφου, εἰς τὴν δευτέραν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπεκατεστάθῃ διὰ τοῦ νεκροῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει τὸ δεύτερον κρανίον· τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι πιθανώτερον, διότι ἄλλως δυσκόλως θὰ ἡρμηνεύετο ἡ τόσον χαμηλὴ, πρὸς τὰ δυτικά, τοποθέτησις τοῦ κρανίου τούτου. Κατ' ἀνάλογον τρόπον συνεσωρεύθησαν τὰ ὁστᾶ τοῦ σκελετοῦ τοῦ πρώτου κατόχου τοῦ ὀρθογωνίου τάφου VI τῶν Μυκηνῶν, ὅπου ἔκειτο ἑκτάδην εἰς ἐπὶ πλέον νεκρὸς ⁴².

Ὁ νεκρὸς τῆς κυρίας ταφῆς, καθ' ὅσον δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ἀνθρωπολογικῆς μελέτης τοῦ κρανίου του — ἡ ὁποία, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν διασώζεται ὁλόκληρον, δὲν δίδει ἀποτελέσματα καθ' ὅλα ἀσφαλῆ — ἀνῆκεν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἀλλὰ δὲν ἐμφανίζει τὸν χαρακτηριστικὸν δολιχοκεφαλισμόν τῶν πρωιμωτέρων μινωικῶν χρόνων· τὸ βυρσοειδὲς σχῆμα καὶ ἡ σχετικὴ ἀπόκλισις πρὸς τὸν ἀρμενοειδῆ τύπον εἶναι χαρακτηριστικά, ὥς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι παρουσιάζει μᾶλλον τὰς μέσας ἀναλογίας μεσοκεφάλου τύπου, ὅχι σπανίου καὶ εἰς τὴν Κρήτην ἀκόμη καὶ εἰς τὴν πρῶτον περίοδον τῶν κυκλικῶν τάφων τῆς Μεσσαρᾶς ⁴³. Ὁ τύπος ὅμως οὗτος ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, μάλιστα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀργολίδος. Ὡστε ἀνθρωπολογικῶς θὰ ἔδει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν προέλευσιν τοῦ γένους τοῦ βασιλικοῦ νεκροῦ εἰς τὴν Κρήτην ἢ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀποικισθεῖσαν, κατὰ τὴν λίαν πιθανὴν ἐκδοχὴν τοῦ Σέρ Ἀρθούρου Ἡβανς, μυκηναϊκὴν περιοχὴν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου ἀποδεικνύουν ἐναργέστερον ἔτι τὴν στενὴν σχέσιν μετὰ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Ἀργολίδα. Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς ὅπλα, ἐντελῶς ἀνάλογα ἐφυραϊκὰ ἀγγεῖα, ὅμοια ἀρτόσχημα, στενωῶς ἀνάλογοι χρυσαὶ λαβαὶ ἀνευρέθησαν εἰς τὴν δευτέραν περιοχὴν, ἐνῶ τὰ ἴδια ἀκριβῶς ὅπλα, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, τὸ θυτὸν μετὰ τὰ κρίνα, ὁ σφρα-

τελουργίαν ἤσκουν αἱ 4 ἄρρηφόροι τῆς Ἀθηναῆς Πολιάδος· ἡ λ. προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀρρη*, *ἔρρη* ἢ *ἔρρη* καὶ ἡ τελουργία εἶχε τὴν ἔννοιαν τῆς καρποφορίας τῆς γῆς διὰ τῆς μαγικῆς ἀρδεύσεως· πβλ. D a r e m b e r g - S a g l i o, Dict. d. Antiquités, λ. Arrhephoria). Ὅτι μετὰ τοῦ δευτέρου νεκροῦ δὲν ἀνευρέθησαν ὅπλα δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἦτο γυνή, διότι, ὡς ἐσημειώθη, τὸ σῶμα τούτου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸ κτερισμάτων, ἐξηφανίσθη, παρὰ συρθὲν κατὰ τὸ πρηνὲς τῆς ἀτραποῦ.

⁴²) Βλ. ὑποσ. 30.

⁴³) Πβλ. X a n t h u d i d e s, Vaulted Tombs of Messarà, σ. 126.

γιδόλιθος καὶ ἡ ψήφος τοῦ ἀμεθύστου, τὸ ἀργυροῦν ἀγγεῖον καὶ ὁ χαλκοῦς ἀμφορεὺς μᾶς φέρουν πρὸς τὴν πρώτην. Ἡ ἐπιστημονικὴ εἰς τὰ καθ' ἑκαστα δημοσίευσις τῶν εὐρημάτων θὰ δείξῃ λεπτομερέστερον τὰ σημεῖα συνδέσεως μὲ τὰς περιοχὰς ταύτας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἀρκετόν, ὅτι διαπιστοῦται ἡ σύνδεσις αὕτη.

Λιὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἱστορικῆς σημασίας τοῦ τάφου ἐμφανίζεται ὡς πρωτεῦον στοιχεῖον ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῆς χρονολογίας αὐτοῦ. Ἡ στενὴ ἀναλογία τῶν δύο χρυσῶν λαβῶν 276 καὶ 277 τοῦ IV ὀρθογωνίου τάφου τῶν Μυκηναίων μὲ τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους τῆς Σκοπέλου θὰ ἔφερε τὴν χρονολογίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ΥΕΙ (=ΥΜΙα) ἐποχῆς, πρὸς τὸ τέρμα ταύτης, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τὴν μεγαλυτέραν σχηματοποίησιν καὶ χαλαρότητα τῶν διακοσμήσεών της. Εἰς τὴν χρονολογίαν ταύτην κατέληξε πεισθεὶς μεθ' ὠρισμένους δισταγμοὺς⁴⁴ καὶ ὁ Γ. Μπακαλάκης εἰς τὴν πρὸ τοῦ VI Συνεδρίου ἀνακοίνωσίν του, στηρίξας τὴν γνώμην του εἰς ἐμπεριστατωμένην ἀνάλυσιν τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων. Τὰ λοιπὰ κτερίσματα, ὅπλα, ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα δύνανται ἀσφαλῶς νὰ χρονολογηθοῦν εἰς τὴν ΥΕΙΙ (=ΥΜΙβ—ΥΜΙΙ) ἐποχῇ: λίαν χαρακτηριστικὰ τῆς περιόδου ταύτης εἶναι αἱ ἐφυραϊκαὶ κύλικες καὶ τὰ ἀρτόσχημα μὲ τὰ τροχοειδῆ σχέδια τοῦ πυθμένος των⁴⁵. Πρωιμώτερον φαίνεται τὸ ὄντων μὲ τὰ κρίνα· ὁ πηλὸς του καὶ καθόλου ἡ τεχνικὴ του εἶναι πολὺ ἀνάλογος τῶν λοιπῶν ἐφυραϊκῶν, ἀλλὰ τὸ σχῆμα καὶ ἡ διακόσμησις του ἐνθυμίζουσιν ΥΜΙα κρητικά πρότυπα. Ἐπίσης τὸ μικρὸν ἀργυροῦν, τύπου χειρὸς, καὶ τὸ μεγαλυτέρον ὅμοιον χαλκοῦν φαίνονται ὑπερβαίνοντα τὸ ἄνω ὄριον τῆς ΥΕΙΙ περιόδου (περὶ τὸ 1500 π. Χ.). Ἄν ὅμως λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι μεταλλικὰ σκεύη καὶ δὴ βασιλικὸν ξίφος τῆς ὀλκῆς τοῦ ἀνευρεθέντος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθοῦν ἐπὶ δεκαετηρίδας ὡς κειμήλια, κληροδοτούμενα ἕως ἀπὸ τὴν μίαν γενεάν εἰς τὴν ἄλλην, δύναται νὰ χρονολογήσῃ μὲ βεβαιότητα τὰς ταφὰς τοῦ τάφου τῆς Σκοπέλου,

⁴⁴) Βλ. ὑποσ. 34. Ἡ σχηματοποίησις καὶ χαλαρότης τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων δὲν ἔχει προχωρήσει εἰς τὸ σημεῖον τὸ ὅποιον παρέστησεν ὁ Μπακαλάκης. Τόσον τὸ δικτυωτὸν ὅσον καὶ τὸ θέμα τῶν συνδεομένων ψευδοσπειρῶν καὶ κυματιστῶν μαϊάνδρων μὲ κυκλίσκους ὡς ὀφθαλμοὺς εἶναι γνωστὰ εἰς τὸν κύκλον τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων κοσμημάτων καὶ ἀγγείων τῆς ΥΜΙα περιόδου.

⁴⁵) Τὰ ὑπ' ἀριθ. 19-21 μικρὰ ἀρτόσχημα ἔχουν ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὁμοκέντρους κύκλους καὶ ὄχι ἀκτινωτοὺς τροχοὺς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἐνδειξὴν χαμηλῆς χρονολογίας (ΥΕΙΙΙ), ὡς ἡ λοιπὴ διακόσμησις τούτων ἀποδεικνύει. Ἀντιθέτως φαίνεται ἀληθές, ὅτι τὰ τροχοειδῆ ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἀρτοσχημάτων θέματα δὲν ἀπαντοῦν κατὰ τὴν ΥΕΙΙΙ περίοδον (βλ. B l e g e n, *Prosymna*, 1937, σ. 404 ζ.ξ.).

πλήν ἴσως τῆς τοῦ ἔκτοπισθέντος νεκροῦ, ὥς γενομένης περὶ τὸ μέσον τῆς ΥΕΙΙ περιόδου, κατὰ τὸ 1450 π. Χ. Ἡ στενὴ ἀναλογία τῶν περισσοτέρων ὄπλων καὶ ἀγγείων μὲ ὅμοια τῆς περιοχῆς τῆς Ἀργολίδος ἀποδεικνύει, ὅτι ἐπὶ τινὰ χρόνον θὰ ἔδει νὰ εἶχεν ἀποκατασταθῇ στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν νῆσον Πεπάρηθον καὶ τῶν βασιλείων τῆς ΒΑ Πελοποννήσου⁴⁶· ἡ ἐγκατάστασις λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνεи πεντήκοντα καὶ πλέον ἔτη πρὸ τῆς ἀποθέσεως τοῦ πλουσίως κτερισθέντος νεκροῦ, περὶ τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους κατεσκευάσθη ἴσως τὸ ξίφος μὲ τὴν χρυσῇν λαβήν, τοῦ ὁποίου ἡ τεχνικὴ φαίνεται μᾶλλον ἐπαρχιωτικὴ, κατὰ μίμησιν τῶν βασιλικῶν ξιφῶν τῆς περιοχῆς Μυκηνῶν γενομένη. Ἡ νῆσος ὅμως εἶχεν, φαίνεται, διατηρήσει στενὸν δεσμὸν μὲ τὴν Κρήτην· ὁ ἀποτεθεὶς διπλοῦς πέλεκυς δὲν εἶναι διακοσμητικὸς, ἀλλὰ λατρευτικὸς⁴⁷, καὶ τὰ κοσμήματα (ἡ ψῆφος⁴⁸ καὶ ὁ σφραγιδύλιθος⁴⁹) κατεσκευάσθησαν πιθανώτατα εἰς τὴν μινωικὴν νῆσον. Οἱ δεσμοὶ οἱ ὅποιοι ἐνώνουν τὴν μυκηναϊκὴν περιοχὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς κατὰ τὴν παλαιότεραν μυκηναϊκὴν περίοδον (ΥΕΙ) ἀποδεικνύονται βαθμηδὸν στενώτεροι καὶ ἡ ἄποψις τοῦ Ἡβανς, περὶ τῆς ἐκ Κρήτης προελεύσεως τῆς παλαιότερας ταύτης φάσεως διὰ τοῦ μινωικοῦ ἀποικισμού, κερδίζει βαθμηδὸν καί, πιστεύω, ταχέως ἔδαφος. Τὰ πρότυπα τῶν μακρῶν μυκηναϊκῶν ξιφῶν ἀνευρέθησαν ἤδη ἐν Κρήτῃ (σπήλαιον Ἀρχαλοχωρίου)⁵⁰, ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν δύο γνήσιοι θόλοι ΜΜΙΙΒ — ΥΜΙα χρόνων⁵¹ παρὰ τὴν

⁴⁶) Εἶχεν ὑποστηρικτῇ ὅτι αἱ Βόρειαι Σποράδες ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς περιοχῆς Βόλου (Ἰωλκοῦ) μίαν μυκηναϊκὴν περιοχὴν (πβλ. τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ Βόλου, ἐξερευνηθέντα ὑπὸ τοῦ Κ. Κουρουνιώτου: ΑΕ 1906, σ. 211, Κ α ρ ο, αὐτ., σ. 346. Τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου Σταφύλου ἐμφανίζουν πολὺ ἰσχυρότερον τὸν δεσμὸν μὲ τὴν Ἀργολίδα.

⁴⁷) Ὁ Κ α ρ ο (Schachtgr. v. Myk.) ὑπεστήριξεν, ὅτι εἰς τῆς μυκηναϊκὴν περιοχὴν ὁ διπλοῦς πέλεκυς ἐχρησιμοποιήθη ὅχι ὥς ἱερὸν ὄπλον, ὅπως εἰς τὴν Κρήτην καὶ σποραδικῶς εἰς νεώτερους μυκηναϊκοὺς χρόνους εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ μόνον διακοσμητικῶς. Τὸ εἶρημα τῆς Σκοπέλου ἀντίκειται εἰς μίαν τοιαύτην παραδοχὴν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἄλλως καὶ ἄλλα δεδομένα δὲν συμφωνοῦν.

⁴⁸) Ἀναλόγους ψήφους σχήματος ὀκτωειδοῦς ἀσπίδος βλ. παρὰ Ε ν α n s, P. of M. II, σ. 52.

⁴⁹) Ὅμοιον θέμα δελφίνων, ἐπεξεργασμένον μὲ ἀνάλογον τεχνικὴν, βλ. ἐπὶ τοῦ ΥΜΙα κυλίνδρου ἐκ σαργίου παρὰ Ε ν α n s, P. of M. I εἰκ. 435, σ. 496.

⁵⁰) Δυστυχῶς ἡ δημοσίευσις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ σπηλαίου, γενομένης ὑπὸ τοῦ καθηγ. Μαρινάτου βοηθουμένου ὑπ' ἐμοῦ, καθυστέρει κατ' ἀνάγκην, λόγῳ τῶν ἀνωμάλων συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν μέχρι σήμερον ἀπροσπέλαστον τὸ περιεχόμενον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

⁵¹) Βλ. προκαταρκτικῶς: «Illustr. Lond. News» 2 Mars 1940, σ. 284,

Κνωσὸν κύλικες τοῦ ἀποκληθέντος ἐφυραϊκοῦ τύπου ἀπετέθησαν λατρευτικῶς εἰς τὸν Βασιλικὸν Τάφον-Ἱερὸν τῆς Κνωσοῦ, ἔχουσαι ὡς πρότυπα μεταλλικὰ ἀγγεῖα πολὺ ἀρχαιότερα εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον⁵². Τελευταῖον δὲ διαδηματικὴ ταινία μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν πολὺ ἀνάλογον τῆς ἐπὶ χρυσῶν κοσμημάτων (ταινιῶν, ἐπενδύσεων κλπ) τῶν «ὀρθογωνίων τάφων» περιῆλθε μετ' ἄλλων πολυτίμων χρυσῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν Συλλογὴν Γιαμαλάκη⁵³. Αὐτὸ τὸ σχῆμα τῶν ὀρθογωνίων τάφων, μὲ ἀκριβῶς ἀνάλογον ὀρόφωσιν, δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν Κρήτην, ἀφοῦ τὸ νεκροταφεῖον τῆς Ζαφὲρ Παπούρας παρὰ τὴν Κνωσὸν ἔδωσε μερικὰ ἀνάλογα⁵⁴. Οὕτω ὁ δεσμὸς τῆς προελληνικῆς Πεπαρήθου καὶ τῆς Κρήτης, εἴτε ἄμεσος εἴτε ἔμμεσος διὰ μέσου τῆς ὑπὸ Κρητῶν ἀποικισθείσης Ἀργολίδος, ἀποδεικνύεται στενὸς καὶ οὐσιαστικός.

Ὑπὸ τὸ φῶς τοῦτο ἰδιαίτεραν σημασίαν ἐνέχει ἡ ἐξέτασις τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια παρέχονται ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐρεῦνης ἐπὶ τῶν τοπωνυμίων.

Εἰς τὴν ἔμμετρον Περιήγησιν τοῦ Ἀωνύμου, τὴν ἐσφαλμένως ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν Σκύμνον τὸν Χίον καὶ γραφεῖσαν τὸν Α' αἰῶνα π. Χ., ἀφοῦ ἐσημειώθη (στιχ. 540-546) διὰ τὴν Κρήτην, ὅτι ἦτο:

*ὄχλοις ἀπ' ἀρχῆς καὶ πόλεσιν οἰκουμένην.
Ἀρχαιοτάτους δὲ ἔχει τοὺς οἰκήτορας
τοὺς δὴ παρ' αὐτοὺς Ἑτεόκρητας λεγομένους.
Πρώτους δὲ Κρητὰς φασὶ τῆς Ἑλληνικῆς
ἄρξαι θαλάττης τὰς τε νησιώτιδας
πόλεις κατασχεῖν, ἃς δὲ καὶ συνοικίσαι
αὐτῶν Ἐφορος εἶρηκεν . . .*

προστίθεται κατωτέρω (στ. 579-586), θὰ ἔλεγέ τις ὡς εἰκονογράφησις

«Arch. Jahrb.» 1942, 195, J. H. S 59, 1939, σσ. 203-204 διὰ τὸν θόλον τῆς Κεφάλας, J. H. S, 64, σσ. 85-86 εἰκ. 2-3 (Archaeol. in Greece) διὰ τὸν θόλον τοῦ Τεκέ, ἐπαναχρησιμοποιηθέντα εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν. Τὸν πρῶτον ὁ P e r s s o n, New Tombs...Midea, 1942, σ. 167 εἰκ. 122, 3, χρονολογεῖ εἰς τὴν ΥΜΙΙ περίοδον. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνυσκάφαντος ὅμως R. H u t c h i n s o n καθορισθεῖσα χρονολογία ΜΜΙΙΒ-ΥΜΙα φαίνεται ἀσφαλής.

⁵²) E v a n s, P. of M. IV, 1016 κ.ἐξ. εἰκ. 965. Ὡς «κύπελον ἀγάπης» εἰς τὴν γνωστὴν ὡς Camp-Stool Fresco τοιχογραφίαν: α ὕ τ., 389 εἰκ. 324.

⁵³) Βλ. «Κρητ. Χρονικά» Α' (1947), 221.

⁵⁴) E v a n s, Prehist. Tombs of Knossos, σ. 11: The Shaft-Graves. Ἡ κυρία διαφορὰ ἀπὸ τοὺς ὀρθογωνίους τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἶναι, ὅτι τὸ σκάμμα δὲν περιεβάλλετο ὑπὸ τοίχων, ἀφοῦ εἶχε γίνεῖ εἰς τὸν μαλακὸν βράχον. Ὅμως τὸ ὀρθογώνιον ὄρυγμα τοῦ θαλάμου τοῦ βασιλικοῦ τάφου τῶν Ἰσοπάτων (αὐτ. πίν. XCVI καὶ XCV) περιβάλλον τοιοῦτοι τοῖχοι.

τῆς ἀποικιστικῆς αὐτῆς ἐπεκτάσεως τῶν Κρητῶν κατὰ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους εἰς τὰς Σποράδας νήσους:

*Κεῖνται δὲ καὶ νησιῶδες αὐτῆς πλησίον, (δηλ. τῆς Ἑστιάας)
Σκῦρος, Πεπάρηθος, Σκίαθος, ὧν Κρηῖτες μὲν οἱ
μετὰ Σταφύλου διαβάντες ἐκ Κνωσοῦ ποτε
Πεπάρηθον ἐγγὺς κειμένην τ' αὐτῆς Ἴκον
νήσον συνοικίζουσιν, τὴν Σκῦρον δὲ καὶ
[τὴν] Σκίαθον ἐκ Θράκης διαβάντες, ὡς λόγος,
Πελασιγῶνται· πάλι δ' ἐρήμους γενομένας
αὐτὰς πάσας Χαλκιδεῖς συνώκισαν.*

Ἡ πληροφορία διασαφεῖται ἔτι μᾶλλον διὰ τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια παραθέτει ἀντλῶν ἐκ κρητικῶν πηγῶν Διόδωρος ὁ Σικελιώτης· ὁμιλήσας περὶ τῆς μεγάλης ναυτικῆς δυνάμεως τοῦ Μίνωος, διὰ τῆς ὁποίας κατώρθωσε «τῶν τε νήσων τὰς πλείστας καταστρέψασθαι καὶ πρῶτον τῶν Ἑλλήνων θαλαττοκρατῆσαι» (V, 78), συνεχίζει περὶ τῶν μεγάλων ἔργων τοῦ Ραδαμάνθυος, ἐπιτυχόντος «κατακτηθῆναι καὶ νήσους οὐκ ὀλίγας καὶ τῆς Ἀσίας πολλὴν τῆς παραθαλαττίου χώρας»⁵⁵, ἀπάντων ἐκουσίως παραδιδόντων ἑαυτοὺς διὰ τὴν δικαιοσύνην»⁵⁶ (αὐτ. 79)· ὁ Ραδάμανθος κατανέμει τὰ κατακτηθέντα ἐδάφη εἰς τοὺς περὶ αὐτόν⁵⁷· εἰς τὸν υἱὸν Ἐρυθρὸν παραδίδει τὴν βασιλείαν τῶν ἀπ' αὐτοῦ κληθεισῶν Ἐρυθρῶν, εἰς τὸν Οἶνοποιῶνα, υἱὸν τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης, τὴν Χίον· «τῶν δ' ἄλλων τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἐκάστω νῆσον ἢ πόλιν δωρήσασθαι λέγουσι τὸν Ῥαδάμανθυν, Θόαντι μὲν Ἀἴμνον, Ἐννεῖ δὲ Σκῦρον, Σταφύλῳ δὲ Πεπάρηθον, Εὐάνθει δὲ Μαρόνειαν, Ἀλκαίῳ δὲ Πάρον, Ἀνίωνι δὲ Ἀἴλον, Ἀν-

⁵⁵ Εἰς τὴν Νύσαν, βορείως τοῦ Μαιάνδρου, ἣ τὴν εἰς αὐτὴν ἀνήκουσαν Ακαράκα, ὁ οἰκιστὴς Ἀθυμβρος ἐλέγετο «Κρῆς τῷ γένει ἀπὸ Ῥαδαμάνθυος»: Μεθόδιος εἰς Ἑτυμ. Μέγα 45, 17.

⁵⁶ Ἐλέγετο ὅτι ὁ Ραδάμανθος ἐγκατέλειψε τὴν νῆσον Κρήτην μετὰ φιλονικίαν πρὸς τὸν Μίνωα «τοῖς νησιώταις νομοθετεῖν» (ἴσως ἐκ τῶν σχολίων Ἀπολλοδώρου εἰς Νηῶν Κατάλογον, Ἀ π ο λ λ ο δ. Βιβλ. 3, 1, 2, 3).

⁵⁷ Τί ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν ὁ Ραδάμανθος οὐδαμῶς ἀναφέρεται· θὰ ἐκλινέ τις νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἐκράτησε τὴν μεγαλύτεραν τῶν νήσων, τὴν Εὐβοίαν, ὅπου ὁ Ὅμηρος τὸν παριστᾶ φερόμενον ἐπὶ ταχυτάτου πλοίου ὑπὸ τῶν ναυτικῶν Φαιάκων «ἐποπόμενον Τιτυόν, Γαυίον υἱόν» (ἡ 321-324). Σχετικὸν εἶναι ἀπόσπασμα τῆς τραγωδίας «Ραδάμανθος» τοῦ Εὐριπίδου ἢ τοῦ Κριτίου (Nauck², frg. 658 «οἷ γῆν ἔχουσ' Εὐβοῖδα πρόσχωρον πόλιν». Τὴν σχέσιν τοῦ Ραδαμάνθυος μὲ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν σύνδεσίν του μὲ τὴν βασιλίσσαν Ἀλκήστιδα θὰ ἡρμήνευεν ἡ γειτονικὴ ἐπὶ τῆς νήσου Εὐβοίας ἐγκατάστασις. Ἐκεῖ ἄλλως εὐρίσκομεν ἐντοπισμένον καὶ ἄλλον μῦθον σχετικὸν μὲ τὸ γένος τοῦ Σταφύλου. Βλ. κατωτέρω σ. 564, ὑποσ. 66. Πβλ. παρὰ R o s c h e r's, Lexicon d. Mythol. ἀφθρ. Rhadamanthys (Jessen), σ. 83.

δρεῖ δὲ τὴν ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσαν "Ἀνδρον"⁵⁸. Αἱ δύο αὗται παραδόσεις συμπίπτουν ὡς πρὸς τὸν ἀποικισμὸν τῆς Πεπαρήθου ὑπὸ Κρητῶν ὑπὸ τὸν ἥρωα Σταφύλον καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὁ ἀποικισμὸς οὗτος ὑπῆρξε μέρος εὐρυτέρου ἀποικιστικοῦ προγράμματος ἐπεκτάσεως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν παρακειμένην μικρασιατικὴν παραλίαν, πραγματοποιηθέντος καθ' ὠρισμένην περίοδον. Ὁ ἀποικισμὸς οὗτος ἀφῆκεν ἔντονον ἀνάμνησιν μὲ τὸ ἐφαρμοσθὲν ἐκπολιτιστικὸν πρόγραμμα, ἰδίως σχετιζόμενον μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῶν συστηματικῶν καλλιιεργειῶν, μάλιστα τῆς ἀμπέλου. Ἐδηλώθη τοῦτο μὲ τὰ θρυλικά ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀποικίσεως, μάλιστα τῶν ἀδελφῶν Σταφύλου καὶ Οἰνοπίωνος, ἐγκατασταθέντων εἰς τὰς νήσους ἑκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἔκτοτε ἐφημίσθησαν διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ποιότητα τῶν σταφυλῶν καὶ τοῦ οἴνου των, δηλαδὴ τὴν Πεπαρήθον⁵⁹ καὶ τὴν Χίον⁶⁰. Καὶ ὁμοίως ἐφημίσθη ὅλος ἰδιαιτέρως ὁ οἶνος τῆς Μαρωνείας⁶¹, τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐάνθους ἀποικισθείσης, ἡ γλυκύτης τοῦ ὁποῖου κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν Κύκλωπα Πολύφημον. Τὰ νομισματικὰ σύμβολα τῆς Πεπαρήθου καὶ τῆς Μαρωνείας⁶² ὁμιλοῦν εὐγλώττως διὰ τὴν παραγωγὴν, διὰ τὴν ὁποῖαν ἰδιαιτέρως ἐνηβρύνοντο. Καὶ σήμερον τὸ «σκοπελίτικο κρασί» χαίρει τῆς αὐτῆς ἐκτιμήσεως μὲ τὸν πάλαι πεπαρήθιον οἶνον. Ἀλλὰ καὶ ἡ περαιτέρω παράδοσις, ἡ σχετιζομένη μὲ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν γενεάν τοῦ ἥρωος Σταφύλου, εἶναι λίαν διδακτικὴ. Ἐθεωρεῖτο υἱὸς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης, γεννηθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων «περὶ αὐτὸν»^{62α} — προφανῶς τῶν κατόπιν τὰς νήσους ἀποικισάντων — εἰς τὴν νῆσον Νάξον· κατ' ἄλλους ἐγεννήθη μετὰ τοῦ Οἰνοπίωνος ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῦ Θησέως μετὰ τῆς Ἀριάδνης, τὴν

⁵⁸) Τὸ *Κύρον* διώρθωσεν εἰς *Σκῦρον* ὁ Rochette, τὸ *Παμφύλω* εἰς *Σταφύλω* ὁ Heyne, τὸ *Εὐαμβεῖ* εἰς *Εὐάνθει* ὁ Wesseling.

⁵⁹) Βλ. ὑποσ. 6.

⁶⁰) Ἀ ρ ι σ τ ο φ. Ἐκκλησ. 1139, Σ χ ό λ. Ἀ ρ ι σ τ ο φ. Εἰρ. 835, Ἀ θ ή ν. 1, 28 e-f, 29a, Θ ε ο π. FHG I 328. Σχετικὸν εἶναι τὸ ὄνομα τῶν παρὰ τὴν Χίον Οἰνουςσῶν: Ἡ ρ ό δ ο τ. I, 165, Θ ο υ κ. 8, 24.

⁶¹) Κρατίνος παρὰ Π ο λ υ δ. VI, 26, Ε ὑ ρ ι π. Κύκλωψ 395.

⁶²) Διὰ τὰ τῆς Πεπαρήθου βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 7. Τῆς Μαρωνείας σύμβολον ἦτο ἡ κατάφορος βοτρώων κληματὶς καὶ ὁ βότρυς κρατῶν Διονύσου. H e a d, Hist. Numm., 215-217, εἰκ. 158-160. Ὁ Μάρων ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Εὐάνθους. Ὁ Σταφύλος συνεδέθη καὶ μὲ τὴν νῆσον Θάσον διὰ τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦ Θασιῶν οἴνου (σχόλ. Ἀ ρ ι σ τ. Πλούτ. 1022, Σ ο υ τ ῆ δ ας, Θάσιος οἶνος).

^{62α}) Χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν μετὰ τῆς Κρήτης σχέσιν εἶναι τὰ παρὰ Σχολ. Ἀ π ο λ. Ρ ο δ. (Ἀργον. III, 997) ὀνόματα τοῦ ἀδελφοῦ Λατράμυος καὶ τῆς ἀδελφῆς Ταυροπόλιδος· ἐπίσης τοῦ υἱοῦ Ἀνθους (Συνεχ. Θεοφάν. ἐν Patrol. Migne, 109, § 367, σ. 384).

ὅποιαν ὁ ἔξ Ἀττικῆς ἥρως ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν νῆσον Νάξον, ὅπου αὕτη συνώκισε μετὰ τοῦ ἱερέως τοῦ Διονύσου Ο ἰ ν ἄ ρ ο υ. Αἱ πρὸς τιμὴν τῆς ἑορταὶ ἦσαν ἑορταὶ ἱλαρότητος καὶ χαρᾶς, ἀντιθέτως πρὸς τὰς θρηνητικὰς ἑορτὰς δευτέρας Ἀριάδνης⁶³ καὶ εἶναι φυσικόν, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα τῶν μετ' αὐτῆς συνδεθέντων προσώπων ἔχουν σχέσιν μετὸν οἶνον. Εἰς αἰτωλικὸν μῦθον τὸ ὄνομα τοῦ Σταφύλου φέρει βοσκὸς τῆς Αἰτωλίας (εἰς παραλλαγὴν μὲ τὸ ὄνομα: Ὁρίστας) βόσκων τὰς αἰγας τοῦ βασιλέως Ο ἰ ν ἑ ὠ ς· οὗτος ἀνακαλύπτει τὴν ἄμπελον ὀδηγούμενος ὑπὸ αἰγός, ἡ ὁποία ἔφαγε βότρυν, «*promum iis temporibus ignotum*», καὶ ἐμεθύσθη· οὕτω γίνεται ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἀμπελοκαλλιέργειας διὰ τοῦ βασιλέως Οἰνέως, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερε τὸ νέον φυτόν⁶⁴. Ὁ Πλίνιος διηγείται ὅτι ὁ Στάφυλος, υἱὸς τοῦ Σειληνοῦ, πρῶτος ἐδίδαξε «*vinum aqua misceri*»⁶⁵. Ἀλλὰ παραδόσεις συνδέουν τὸν Στάφυλον ἀκριβῶς μὲ ἐκείνας τὰς περιοχάς, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὥς ὑπὸ Κρητῶν ἀποικισθεῖσαι, ὅπως μὲ τὴν ῥοδιακὴν Χερσόνησον καὶ τὴν Καρίαν, καὶ αἱ παραδόσεις αὗται εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν χαρακτηριστικῶν, τὰς ὁποίας ὑπὸ διάφορον πως μορφήν καὶ μὲ διάφορα πρόσωπα συναντῶμεν συνδεομένας μὲ τὴν Κρήτην καὶ τὰς ὑπὸ ταύτης ἀποικισθείσας περιοχάς τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Μία τούτων παρέχει τὸν μῦθον τῆς σωτηρίου λάρνακος⁶⁶. Ὁ Στάφυλος ἐκ τῆς Χρυσοθέμιδος ἀποκτᾷ τρεῖς θυγατέρας, τὴν Μολπαδίαν, τὴν Ροιῶν καὶ τὴν Παρθένον· ἡ δευτέρα διαφθείρεται ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, δι' ὃ ἐγκλείεται εἰς λάρνακα, τὴν ὁποίαν τὸ κῦμα φέρει εἰς τὴν Δῆλον, ὅπου αὕτη γεννᾷ τὸν Ἀνιον· κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Λυκόφρονος⁶⁷, ἡ λάρναξ φέρεται εἰς τὴν Εὐβοίαν—πλησίον λοιπὸν τῆς Πεπαρήθου—καὶ ὁ Ἀνιος γεννᾶται εἰς σπήλαιον, μεταφερόμενος εἰτα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Δῆλον. Εἰς τὰς δύο ἄλλας θυγατέρας ὁ πατὴρ ἔχει ἐμπιστευθῇ τὴν φύλαξιν τοῦ οἴνου «*προσφάτως κατ' ἀνθρώπους εὐρημένον*», ἀλλ' ὁ πίθος ἐξ ἀμελείας των θραύεται ὑπὸ

⁶³) Τὰ κατὰ τὰς δύο Ἀριάδνας καὶ τὴν ἐν Νάξῳ λατρείαν βλ. παρὰ Π λ ο υ τ. Θησ. XX. Ἐκ Κρήτης προφανῶς ἐξηπλώθη διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ ἡ λατρεία θεότητος ἀπαγομένης, θνησκούσης καὶ εἰς φῶς ἀναγομένης, παράλληλος πρὸς τὴν λατρείαν νεαροῦ θεοῦ θνήσκοντος καὶ ἀνισταμένου· τὰς τελετουργίας συνόδουν οἱ αὐτοὶ ὀργασμοὶ ἐκστατικῆς χαρᾶς καὶ ἀπάτου πένθους.

⁶⁴) *Mythogr. Vatic.* I, 87. Τοὺς περὶ Σταφύλου μύθους βλ. διεξοδικώτερον παρὰ R o s c h e r, ἐ.ἀ. ἄρθρ. *Staphylos*, καὶ ἐν P. W. Realenc.: *Staphylos* (Gebhard).

⁶⁵) *Plin.* N.H. 7, 199.

⁶⁶) Ἡ παράδοσις παρὰ Διοδώρῳ, V, 62.

⁶⁷) Σχόλ. Λυκόφρ. Ἀλεξ. 570. Ἡ παραλλαγή σχετίζεται ἴσως μὲ τὸν δεσμὸν τοῦ Ραδαμάνθυος μὲ τὴν Εὐβοίαν· βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 57.

χοίρων—ἀλληγορικῶς: λόγῳ μέθης—καὶ αἱ κόραι, φεύγουσαι τὴν ὀργὴν τοῦ πατρός, ρίπτονται ἐξ ἀποκρήμων βράχων εἰς τὴν θάλασσαν (κατὰ τὴν γνωστὴν καὶ ἀλλαχόθεν παρὰδοσιν αὐτοκτονίας)^{67α}· σφύζονται ὁμῶς ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ λατρεύονται ἕκτοτε εἰς τὴν Βούβαστον (ἢ Παρθένος) καὶ τὴν Κάσταβον (ἢ Μολπαδία-Ἡμιθέα). Διαβλέπει τις σαφῶς ὕπισθεν τῶν μύθων τούτων «ἱεροὺς λόγους» μὲ παλαιότητα, πιθανώτατα κρητικὴν, προέλευσιν, καὶ σχετιζομένους μὲ τὴν λατρείαν ὁρισμένων μορφῶν τῆς προελληνικῆς θρησκείας⁶⁸. Μὲ τὴν Καρίαν σχετίζεται ὁ ὕπὸ τοῦ Παρθενίου (Ἑρωτ. Λόγ. Ι) παραδοθεὶς μῦθος περὶ Λύρκου: Μαντευόμενος οὗτος εἰς τὸ Διδυμαῖον διὰ τὴν ἀπόκτησιν τέκνων, λαμβάνει χρησμόν ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ γόνον ἐκ τῆς πρώτης γυναικός, τὴν ὁποίαν καθ' ὁδὸν θὰ ἀπαντήσῃ. Ἐπανερχόμενος εἰς Καῦνον τῆς Καρίας συναντᾶται εἰς Βούβαστον μετὰ τοῦ Σταφύλου, ὅστις ξενίσας καὶ μεθύσας τοῦτον συγκатаκλίνει μετὰ τῆς θυγατρὸς Ἡμιθέας, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποκτᾶ τὸν Βασίλον, μέλλοντα βασιλεῖα τοῦ λαοῦ τῶν Καρῶν. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν θυγατέρων τοῦ Ἀνίου, τῆς Οἰνοῦς, Σπερμουῦς καὶ Ἐλαίδος⁶⁹, διδάσκουν τὴν αὐτὴν ἱστορίαν τῆς ἐπεκτάσεως τῶν συστηματικῶν καλλιεργείων, τῆς ἀμπέλου, τῶν δημητριακῶν καὶ τῆς ἐλαίας εἰς τὰς νήσους μὲ προέλευσιν τὴν Κρήτην.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἡγεμονικοῦ τάφου καὶ λειψάνων τοῦ παρκατεμένου συνοικισμοῦ, ἀποδεικνυόντων στενὴν σχέσιν μὲ τὴν Κρήτην καὶ τὴν ἐκ τῆς Κρήτης ἀποικισθεῖσαν Ἀργολίδα, ἡ περὶ Σταφύλου παράδοσις εἶναι ὁρθὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς προεληθοῦσα ἐκ τοῦ πρᾶγματι γενομένου ἀποικισμοῦ Κρητῶν. Οὐδὲ ὑπάρχει λόγος νὰ ἀμφισβητηθῇ, ὅτι ἡ ἐκκίνησις ἐγένετο κυρίως ἐκ Κνωσοῦ⁷⁰. Ἡ μελλοντικὴ

^{67α}) Μύθους αὐτοκτονίας διὰ κατακρημνίσεως βλ. ἐν «Arch. f. Relig. Wiss. XXIV (1926-7) 61 κ.ἐξ.

⁶⁸) Τὴν μορφὴν τῆς προελληνικῆς Παρθένου ἐνσαρκώνει ἐν Κρήτῃ ἡ θεὰ Βριτόμαρτις (=Γλυκεῖα Παρθένος). Μὲ τὴν ῥοιὰν συνέδεσαν μίαν μορφὴν μινωικῆς θεότητας, τὴν ὁποίαν ὁ Μαρινάτος, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν εἰδώλων τοῦ Γάξι, συνεσχέτισε μὲ τὴν μήκωνα (ἔχει τὴν ῥοιάδα, ἀλλὰ τὴν ὑπνοφόρον). βλ. ἐν Α.Ε. 1937 Α', 207-208. Τὸ ὄνομα τῆς Μολπαδίας θὰ ἐσχετίζετο ἀναμφιβόλως μὲ τὴν τελετουργικὴν μολπὴν, μετὰ ἄσματος ὀρχησιν, ὡς ἐκείνην τὴν χαροποιὸν καὶ ἐκστατικὴν ἢ ὁποία ἐτελεσουργεῖτο πρὸς τιμὴν τῆς ἐν Νάξῳ Ἀριάδνης.

⁶⁹) Ὁ μῦθος τῶν Οἰνοτρόφων, ὡς αἱ τρεῖς κόραι τοῦ Ἀνίωνος ἐκ τῆς ἐκ Θράκης Δορίπης δι' ἑνὸς ὀνόματος καλοῦνται, εὔρηται εἰς τὰ Κύπρια Ἑπὶ καὶ τὸν Φερεκύδην. βλ. Anios ἐν R.W. Realenc.

⁷⁰) Τὴν Φαιστόν ὡς κέντρον ἐξορμήσεως τῶν περὶ τὸν Παδάμανθον θὰ

ἀρχαιολογική ἔρευνα ἀνὰ τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται ὡς ἀποικισθεῖσαι ταυτοχρόνως, θὰ φέρῃ εἰς φῶς πλείονα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀποικιστικοῦ τούτου κύματος⁷¹. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁμως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσφαλές, ὅτι ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς ἢ περὶ τὸ μέσον τοῦ XVI αἰῶνος ἀπρωκίσθη ἡ νῆσος Πεπάρηθος ὑπὸ Κρητῶν, τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως γενομένης ἀκριβῶς κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ διπλοῦ ὄρμου, τοῦ μέχρι σήμερον φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν πρώτου οἰκιστοῦ, ὄνομα ὀφειλόμενον, ὡς εἵπομεν, εἰς τὴν εὐθύς ἀμέσως ἐπελθοῦσαν ἐπέκτασιν τῆς συστηματικῆς ἀμπελοκαλλιιεργίας. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐμμονὴ τοῦ τοπωνυμίου ἀκριβῶς κατὰ τὴν περιοχὴν, ἐνθα ἐγένετο ἡ κυρία ἐγκατάστασις, περιοχὴν καὶ μέχρι σήμερον καλυπτομένην κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἀμπέλων καὶ κήπων⁷². Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπεβίωσαν μέχρι σήμερον τὰ ἀρχαῖα τοπωνύμια Ἄγνων (Ἀγνώντας) καὶ Πάνορμος (Πάνερμο). Τὸ ὄνομα Δέλφι τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ κυρίως ὄρους Μεγάλο βουνὸ τῆς νήσου θὰ πρέπει νὰ εἶναι προελληνικόν, συγγενὲς μὲ τὰ ἀσφαλῶς προελληνικὰ Δίρφος, ὄρους ἐπίσης ὄνομα ἐπὶ τῆς γειτονικῆς Εὐβοίας, καὶ Δελφοὶ (ἴσως ἐκ προελληνικοῦ Δέλφους).

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προελληνικῶν μεσογειακοῦ τύπου ὀνομάτων ἀνήκουν ἀναμφιβόλως τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν γειτονικῶν νήσων τῶν Β. Σποράδων: Σχίαθος, Πεπάρηθος καὶ Ἰκος⁷³. Ἡ κατάληξις τῶν δύο πρώτων —θος εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, ἡ ὁποία μὲ θεματικόν, συχνὰ ἀπαντῶν, σύμφωνον -ν διαμορφοῦνται εἰς -νθος (πιθανῶς προελλην. -νθα ἢ -νθυ)· κατάληξις -θος μὲ πρὸ αὐτῆς φωνῆεν θὰ ἦτο δυνατὸν ἐπίσης νὰ προέλθῃ δι' ἀφομοιώσεως καὶ ἀπλοποι-

ἔφερε μᾶλλον ἢ σίνδεσις τοῦ τελευταίου μετὰ τοῦ κέντρου τούτου, ὑποστηρικθεῖσα τελευταίως ὑπὸ τοῦ καθηγ. Μαρινάτου. Βλ. ὑποσ. 1. Ἡ παράδοσις τῆς διενέξεως Μίνως καὶ Ραδαμάνθυνος θὰ ἦτο μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐκδοχὴν. Κατὰ κανόνα ὁμως διενέξεις ἐθεωροῦντο ὡς προκαλέσασαι τοὺς ἀποικισμούς.

⁷¹) Αἱ μεγάλαι σεισμικαὶ καταστροφαὶ τῆς Κρήτης ἀπετέλεσαν κατὰ τὸν Ἡβαν τὴν κυριωτέραν αἰτίαν τῶν ὁμαδικῶν πρὸς ἀποικίας ἐξορμήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐστράφησαν κυρίως πρὸς τὴν νοτίαν καὶ κεντρικὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν περιοχὴν Κύπρου καὶ Φοινίκης. Αἱ καταστροφαὶ αὗται χρονολογοῦνται περὶ τὸ 1600, 1500 καὶ 1400 π.Χ. Μὲ τὴν δευτέραν τούτων πιστεῖται ὁ καθ. Μαρινάτος, ὅτι σχετίζεται ἡ πελωρία ἐκρηξις τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας, ἡ ὁποία ἐπροκάλεσε τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἐρήμωσιν τῆς βορείου ἀκτῆς τῆς Κρήτης.

⁷²) Στάφυλος καλεῖται σήμερον ὃχι μόνον ἡ στενὴ περὶ τὸν διπλοῦν ὄρμον περιοχὴ, ἀλλ' εὐρυτέρα ζώνη, ἀρχομένη δύο χιλιόμετρα ἔξω τῆς πόλεως Σκοπέλου, παρὰ τὸν λόφον τοῦ προφήτου Ἡλία.

⁷³) A. F i c k, Vorgr. Ortsnamen, 1905, σ. 68.

ήσεως τοῦ συμπλέγματος νθ(θθ-θ). Καὶ σήμερον ἀκούονται εἰς τὴν Κρήτην προελληνικὰ τοπωνύμια οὕτω μετασχηματισθέντα: Πύρανθος-Πυράθι, Ζώμινθος-Ζώμιθος. Ἀσφαλῶς προελληνικὰ εἶναι ὀνόματα ὡς τὰ: Κάραθος, Κικύννηθος (νησύδριον τοῦ Παγασητικοῦ, τοῦ ὁποίου ἀπαντᾷ παραλλήλως καὶ ὁ μᾶλλον χαρακτηριστικὸς προελληνικὸς τύπος Κίκυνθος), Σεσάρηθος (πόλις τῶν Ταυλαντίων), Μάραθος (πόλις τῆς Φοινίκης καὶ ἄλλη τῆς Κρήτης, παραδοθεῖσα ὑπὸ τὸν τύπον Μαράθουσσα, ἐνῶ τὸ ὄνομα Μάραθος καὶ Μαράθι ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν σήμερον ἐπὶ τῆς νήσου) καὶ Μάραθα (ὡς τόπος τῆς Ἀρχαδίας· παρὰλληλον τὸ Μαραθῶν τῆς Ἀττικῆς), Σύμαιθα (πόλις τῆς Θεσσαλίας) καὶ Σύμαιθος (ποταμὸς τῆς Σικελίας), Κάναθος (πηγὴ παρὰ τὴν Ναυπλίαν) καὶ Κάνηθος (πόλις τῆς Λυκαονίας καὶ λόφος παρὰ τὴν Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας), Πάρνηθος (πιθανὸς ἀρχικὸς τύπος τοῦ Πάρνης γεν.-ηθος), Λάπιθος (ὄρος τῆς Ἀρχαδίας· πβλ. καὶ τοὺς Λαπίθας) καὶ Λάπαθος ἢ Λάπηθος (πόλις τῆς Κύπρου), Τριμυθοῦς καὶ Ἀμαθοῦς (πόλεις τῆς Κύπρου), Αἶνηθος (ὄρος), Περαιθεῖς (πόλις τῆς Ἀρχαδίας ἐκ γενάρχου Περαιθίου, συνδεομένου μὲ τὴν Λυκαονίαν), Ὑρνήθιον (τόπος παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον, ἐκ τῆς Ὑρνηθοῦς, κόρης τοῦ Τεμενοῦ, ὀνομασθεῖς, καὶ φυλὴ ἀργολικὴ (Ὑρνάθιοι), Κύναιθα (πόλις τῆς Ἀρχαδίας, καλουμένη ἐπίσης: ἡ τῶν Κυναϊθέων πόλις, συνδεομένη καὶ αὐτὴ μὲ γενάρχην ἐκ Λυκαονίας, τὸν Κύναιθον). Προσηγορικὰ ἐπίσης ὀνόματα, οἷα τὰ ἄμαθος, κύαθος, μάραθος, ἀρπίαθος (= φοῖνιξ, Ἡσύχ.). ἀσπάλαθος, ζῦθος, κάλαθος, ξριθος (= γεωργός), τυτθὸς καὶ τίττη, μέρμιθος, σάπιθος (θυσία, Πάφιοι) κ.ἄ. φαίνεται ὅτι ἔχουν προελληνικὴν προέλευσιν.

Τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἀποδείξουν, ὅτι εἰς τὰ τοπωνύμια Πεπάρηθος καὶ Σκίαθος δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀναζητῇται ἑλληνικὴ ἐτυμολογία (ἐκ τοῦ πεπαρεῖν: ἐνδεῖξαι, σημεῖναι, πεπαρήσιμον: σαφές, Ἡσυχ. καὶ ἐκ τοῦ σκιά ἢ σκιάς, πβλ. *Laubenhelm* ὁ P a p e)⁷⁴. Πρὸς τὴν τόσα προελληνικὰ τοπωνύμια παρέχουσαν Ἀρχαδίαν μᾶς φέρει τὸ ὄνομα Σκιαθῖς (ὄρους μεταξὺ τῆς Καφυατίδος καὶ Φονεατίδος). Τὸ δὲ θέμα τοῦ τοπωνυμίου Πεπάρηθος ἐμφανίζει τοῦλάχιστον μᾶλλον προελληνικὸν χαρακτῆρα μὲ τὴν συνήθη εἰς μεσογειακὰ τοπωνύμια ἀναδίπλωσιν: πβλ. Πάρπαρος καὶ Παρπάρων, Περπερήνη, Παρπαμισός, Τάρταρα, Γάργαρα (πβλ. σημ. Γέργερη ἐν Κρήτῃ, τόπος πλήρης πηγῶν), Πρεπενισσὸς καὶ Πρεπέσινθος (ἴσως ἀρχικῶς Περπε- ἢ Περπερ-) κ.ἄ.· βλ. καὶ προσηγορικὰ ὡς τὸ μάραρον, βόρβορος, κόρκορος. Τὸ Σεσάρηθος ἐμφανίζει παρὰλληλον

⁷⁴) P a p e, Wörterbuch d. griech. Eigennamen, Braunschweig 1884.

τοῦ Πεπάρηθος τύπον. Ἀτυχῶς πολὺ ἐλάχιστα γνωρίζομεν ὥς πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν μινωικῶν Κρητῶν καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν μεσογειακῶν φύλων· ἐλάχισται λέξεις παρεδόθησαν διὰ τῶν λεξικογράφων ὥς κρητικαὶ καὶ κυπριακαὶ γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουσιν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ὁσάκις συνδέονται μὲ τοπωνύμια ἢ ὀνόματα θεῶν ἢ ἡρώων. Εἰς ὥρισμένα θέματα τῶν λέξεων τούτων ἀναγνωρίζεται μακρυνὴ συγγένεια τόσον μὲ σημιτικάς, ὅσον καὶ μὲ ἰνδοευρωπαϊκάς γλώσσας, καὶ ἡ ἔρευνα τείνει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ συγγένεια αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἀπωτέραν καταγωγὴν τῶν οἰκογενειῶν τῶν γλωσσῶν τούτων ἐκ κοινῆς μητρὸς γλώσσης. Ὡστε εἶναι ἄτοπον νὰ σπεύδωμεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὥς λέξεις ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς ἐκείνας τῶν ὁποίων τὸ θέμα ἐμφανίζει συγγένειαν μὲ θέματα λέξεων τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ἰδίως μάλιστα θέματα τὰ ὁποῖα ἐπανειλημμένως ἐμφανίζονται εἰς ἀναμφισβητήτως προελληνικά τοπωνύμια. Ἰσως λοιπὸν δὲν θὰ ἦτο παρακεκινδυνευμένον, ἂν ἀνεγνώριζέ τις εἰς τὸ θέμα τοῦ τοπωνυμίου Πεπάρηθος *πεπαρ-* τὴν αὐτὴν ῥίζαν τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζουν τὰ: *πέπειρα* καὶ *πέπειρος*⁷⁵, σημαίνουσιν: ὠριμάζειν διὰ θερμότητος· τὸ ὅτι ἡ αὐτὴ ῥίζα ἐμφανίζεται εἰς τὸ σανσκριτ. *pācyatē*, τὸ ἑλλ. *πέπτω* καὶ τὸ λατίν. *coquo*⁷⁶ δὲν ἀποκλείει τὴν ὑπαρξίν προελληνικῶν λέξεων ἐξ αὐτῆς διαπλασθεισῶν. Πεπάρηθος θὰ ἦτο λοιπὸν ὁ κατάλληλος διὰ τὴν ὠρίμανσιν τόπος καὶ ἡ τοιαύτη σημασία θὰ ἦτο πολὺ προσηρμοσμένη διὰ τὴν ἀμπελόφυτον νῆσον, ἀφοῦ ἰδιαίτερος περὶ τῆς ὠριμάνσεως τῶν σταφυλῶν ἐχρησιμοποιήθη τὸ ὁ. *πεπαίνειν*⁷⁷.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω κατεδείχθη, πιστεύω, ὅτι εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Πεπαρήθου ὑπὸ τῶν Κρητῶν παράδοσιν ὑπάρχει ἱστορικὴ βάσις καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ Κνωσοῦ ὁδηγήσαντος εἰς τὴν νῆσον τὴν ἀποικίαν ἡγήτορος διεπλάσθη εἰς παραστατικὴν δήλωσιν τοῦ γεγονότος τῆς διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ μεταδόσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀμπελοκαλλιέργειας. Ὑπάρχει μεγάλη πιθανότης ὅτι τὸ ὄνομα τῆς εὐχύμου ὁπώρας ἡ ὁποία ἐκλείεσε τὴν νῆσον καὶ ἐχάρισε τὸ ὄνομα εἰς τὸν Κρητὰ ἀρχηγέτην εἶναι κρητικῆς καταγωγῆς, ὅπως καὶ τὰ *βότρως* καὶ *οἶνος*· τὸ δύο τελευταῖα ἀπαντοῦν ὑπὸ συγγενῇ τύπον εἰς τὴν φοινικικὴν περιοχὴν: Batrun, ἑλλην. Βότρως, ἐκαλεῖτο λιμὴν τῆς Φοινίκης,

⁷⁵) Ὑποθεωρήθη ὅτι τὸ *πέπειρα* ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἄρσεν. *πέπων* κατ' ἀναλογίαν τοῦ *πίων-πίειρα*. Θὰ ἦτο ὁμως δυνατόν καὶ ἐκ τοῦ *πέπειρος*, *πέπειρα* νὰ ἐσχηματίσθη τὸ ἄρσεν. *πέπων* κατ' ἀναλογίαν τοῦ *πίων-πίειρα*.

⁷⁶) Fm. B o i s s a c q, Dictionnaire étymol. ἐν λ. *πέπων*.

⁷⁷) Πβλ. Ἄ ρ ι σ τ. Εἰρ. 1113: διασκοπῶν ἡδομαι τὰς ἀμπέλους, εἰ πεπαίνουσιν ἡδῆ· Ξ ε ν ο φ. Οἶκ. 19, 19: *πεπαίνειν τὴν ὁπώραν* (ἐπὶ τῆς ἀμπέλου).

καὶ οἱ γλωσσολόγοι ἀνεγνώρισαν εἰς τὸ σημ. *γαγίν* (ᾱῖη) τὸ αὐτὸ θέμα μὲ τὸ λατιν. *υῖναιη* καὶ τὸ ἑλλην. *Γ'οῖνος*⁷⁸. Διὰ τὴν λ. *σταφυλή* (καὶ τὸ παράλληλον *στέμφυλα*) εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἰνδοευρωπαϊκὴ ἐτυμολογία⁷⁹, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὠρισμένα τοπωνύμια καὶ λέξεις μὲ κατάληξιν -υλος, -υλλος, -υλα⁸⁰ ἐμφανίζονται ὡς προελληνικά θὰ ἐκλινέ τις νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν λέξιν ὡς προελληνικὴν, ἀφοῦ ἄλλως θὰ ἦτο φυσικὸν τὸ ὄνομα νὰ συνηκολούθει, ὡς τόσα ἄλλα ὀνόματα φυτῶν, κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς καλλιεργείας τοῦ προϊόντος.

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ ἐγκατασταθέντες ἐπὶ τῆς νήσου Σκοπέλου ἄποικοι δὲν ἠρκέσθησαν νὰ κατοικήσουν εἰς τὸν μᾶλλον πρόσφορον δι' αὐτοὺς τόπον τοῦ διπλοῦ ὄρου, ἀλλ' ἵδρυσαν καὶ ἄλλους συνοικισμοὺς ἢ τοῦλάχιστον μικρὰς κώμας εἰς ἐπὶκαιρα σημεία. Κατὰ τὰ κράσπεδα τῆς σημερινῆς πόλεως Σκοπέλου εἰς θέσιν Λίμνη ἀνεφάνη παρὰ τὴν κοίτην ρεύματος, πλησίον ἑνὸς νέου κεραμοποιείου, τεῖχος ἐκτισμένον κατὰ τὸν κυκλώπειον τρόπον, τὸ ὅποιον, πιστεύω, δέον νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ προελληνικοῦ οἰκισμοῦ τῆς νήσου· δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκῃ εἰς συνοικισμὸν προελληνικόν, τὸν ὅποιον πολὺ ἀργότερον διεδέχθη ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἵδρυμα κατὰ τὴν παράδοσιν, τῶν Χαλκιδέων· ἡ τελευταία ἐγκατεστάθη ἐπὶ τῆς κλιτύος ἀκροπόλεως, ἢ ὁποία ἐξησφαλίσθη διὰ τειχῶν κατὰ τὰ μᾶλλον εὐπρόσβλητα μέρη. Κατὰ τὴν περιοδείαν μου ἀνὰ τὴν νήσον, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἐξαιρέτου καὶ ἀκαμάτου κ. Ἱ. Δημητριάδου, παρετήρησα ἐπὶ λόφων (κατὰ τὴν θέσιν Λίτροπον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως Πανόρου) περιβόλους κατεσκευασμένους δι' ὀρθογωνισμένων λίθων καὶ ὑπόγεια κτιστὰ κατασκευάσματα ἀγνώστου χρήσεως, ἐξ ἑνὸς ἢ δύο δωματίων, τῶν ὁποίων ἡ εἴσοδος δὲν εἶναι φανερά. Δυστυχῶς τὰ ἐπιφανειακὰ λείψανα δὲν βοηθοῦν διὰ τὴν χρονολόγησιν, ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι καὶ ταῦτα ἀνήκουν εἰς προελληνικοὺς χρόνους, ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ τὴν τεχνικὴν τῆς οἰκοδομῆς των. Καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι τὰ ὑπόγεια κατασκευάσματα ἐνεφάνιζον τοιχοδομίαν πολὺ ἀνάλογον τοῦ παρὰ τὸ Καπακλῆ Βόλου ἀνασκαφέντος θολωτοῦ τάφου⁸¹. Κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀωνύμου οἱ περὶ τὸν Στάφυλον κατέλαβον δύο μόνον νήσους, τὴν Πεπαρήθον καὶ τὴν Ἰκον. Τὸ ὄνομα τῆς τελευταίας πιστεύω ὅτι εἶναι ἐπίσης προελληνικόν· τοῦλάχιστον ἔχομεν πληθὺς

⁷⁸) Πβλ. B e r a r d, αὐτ. I, 332.

⁷⁹) B o i s s a c q, αὐτ. ἐν λ. *σταφυλή*: τὸ αὐτὸ ἰσχύει διὰ τὸ: *βότρυς*.

⁸⁰) Βλ. τὰ Πύλος, Δάκτυλος, Βαίτυλος, Τέρυλλος, Βάργυλος, γρώθυλος (=σπήλαιον), κρώβυλος, κότυλος κ.ἄ.

⁸¹) Βλ. ὑποσ. 46.

προελληνικῶν τοπωνυμίων—ἀλλὰ καὶ προσηγορικῶν, ἀσφαλῶς προελληνικῶν ὀνομάτων—ἐμφανιζόντων τὸ προθεματικὸν Ἰ- ἢ ἱ-. Προχέι-
 ρως ἀναφέρω τὰ Ἰάρδανος, Ἰναχος, Ἰασος, Ἰνατος, Ἰτανος, Ἰάλυ-
 σος, Ἰκαρος, Ἰμβρασος, Ἰλισσός, Ἰσμηνός, Ἰσμαρος, Ἰωλκός. Τὴν
 νῆσον συνδέει ἡ παράδοσις μὲ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐκεῖ ἐτοποθετεῖτο κατὰ
 μίαν παράδοσιν ὁ τάφος τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀχιλλέως Πηλέως⁸² καὶ ὁ
 ἐκ παραδόσεως γνωστὸς Ἀχιλλεῖος δρόμος⁸³ ἐσχετίζετο καὶ μὲ αὐτήν,
 ὥστε μέχρι σήμερον νὰ διατηρῆται ὡς ὄνομα αὐτῆς: τὰ Χιλλειοδρό-
 μια (γραφόμενον φυσικὰ Χιλιοδρόμια). Πληροφορίαι φέρουν ὅτι ἀνευ-
 ρέθησαν ἀγγεῖα καὶ ἄλλαι ἀρχαιοτήτες, ἀλλὰ μέχρι σήμερον δὲν ἐγένε-
 νετο ἀρχαιολογικὴ ἐξερεύνησις εἰς τὴν νῆσον, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν
 ποίας ἐποχὰς ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἀνευρισκόμενα. Τύσον στενῶς ὅμως
 συνδέεται ἡ Ἰκος μὲ τὴν Πεπάρηθον ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεώς της, ὥστε
 καὶ ἄνευ τῆς παραδόσεως θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν
 ἐξετάθη ὁ ἀποικισμός. Πολὺν περίεργον θὰ ἦτο, ἂν οἱ ἐγκατασταθέν-
 τες εἰς τὴν Πεπάρηθον, ἀναμφιβόλως ναυτικοί, ἀποικοὶ ἠγνόησαν τὴν
 τόσον ἐξαιρετικὸν φυσικὸν λιμένα παρέχουσιν καὶ πυκνὴν βλάστησιν
 ἐπιδεικνύουσιν γειτονικὴν νῆσον Σκίαθον· ἡ παράδοσις τοῦ Ἀνωνύ-
 μου λέγει ὅτι τὴν κατέλαβον, ὡς καὶ τὴν Σκύρον, Πελασγιῶται ἐκ τῆς
 Θράκης· ἀτυχῶς οἱ Πελασγοὶ ἢ Πελασγιῶται παραμένουν δι' ἡμᾶς
 μυστηριώδεις· ἂν κρίνῃ τις ὅμως ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀπε-
 δίδοντο τὰ παμπάλαια κυκλώπεια τείχη, οἱ παλαιότεροι συνοικισμοὶ
 τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι τοὺς εὐρίσκομεν μετὰ τῶν λαῶν τῆς Κρήτης εἰς
 τὸ γνωστὸν ὁμηρικὸν χωρίον (τ 175-177), θὰ ἔδει νὰ συμπεράνωμεν ἢ
 ὅτι ἐπρόκειτο περὶ συγγενοῦς μὲ τοὺς Κρητὰς μεσογειακοῦ λαοῦ ἢ ὅτι
 τὸ ὄνομα τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν παλαιότερων
 ἐπὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων ἐγκαταστάσεων λαῶν
 τῆς θαλάσσης, ἀδιάφορον ποίων· ἐπομένως πελασγικὴ θὰ ἠδύναντο

⁸²) Ἀ ν τ ῖ π α τ ρ. Σ ι δ ὡ ν. εἰς Παλατ. Ἀνθολ. VII, 2, 9 κ.έξ: «Ἰσθ' ὅτι κεύθει καὶ Θέτιδος γαμέταν ἢ βραχύβωλος Ἰκος»· πβλ. Σ χ ο λ. Ε ὑ ρ ι π. Τ'υρ. 1128.

⁸³) Τὴν συσχέτισιν μὲ τὴν Ἰκον-Χιλιοδρόμια ἤδη ὁ F i c k, αὐτ. 68. Ὑ-
 πῆρχε φαίνεται καὶ παλαιὰ παράδοσις ἀφοῦ ὁ B o n d e l m o n t i, (Liber
 Insul. 129) γνωρίζει τὴν νῆσον ὡς: Δρόμον. Ἰσως τὸ ἐπίμηκες τῆς νήσου
 καὶ ἡ γειτονία μὲ τὴν ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως σχετιζομένην Σκύρον
 συνέδεσαν μετ' αὐτῆς τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀχιλλείου Δρόμου, τὴν ὁποίαν εὐρί-
 σκωμεν κυρίως ἐντοπισμένην ἐπὶ στενῆς, μακρᾶς καὶ ἀμμώδους λωρίδος ξηρᾶς
 μετὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορυσθένους καὶ τῆς Καρκινίτιδος (σημ. Tendera),
 παρὰ τὴν νῆσον Λευκὴν, καλουμένην Ἀχιλλεῖον Πλάκα ἢ Ἀχιλλεῖον Νῆσον
 (Σ τ ρ α β. VII, 307, Ἀ ν ὡ ν υ μ ο ς (Ψευδοσκύμνος), 819, Π τ ο λ. III, 5,
 25, Ἡ ρ ὁ δ. IV, 55, 76). Πβλ. Ἀχιλλέως Δρόμος παρὰ P. W. Realenc.

νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ παλαιὰ κρητικὴ ἐπὶ τῶν νήσων ἐγκατάστασις. Τὸ τελευταῖον θὰ ἐφαίνετο πιθανὸν προκειμένου περὶ τῆς Σκιαθοῦ, ἀφοῦ οἱ Πελασιγῶται ἐμφανίζονται ἐγκαθιστάμενοι καὶ ἐπὶ τῆς Σκύρου, τὴν ὁποίαν ἡ παράδοσις τοῦ Διοδώρου θεωρεῖ ὡς ἀποικισθεῖσαν παρὰ τοῦ ἐκ Κρήτης μετὰ τοῦ Σταφύλου ἐλθόντος Ἐνυέως. Εἰς τῶν λιμένων τῆς ἐκαλεῖτο Κ ρ ῆ σ ι ο ν⁸⁴. Βραδύτερον τὴν «αἰπεῖαν Σκῆρον» κυριεύει ὁ Ἀχιλλεύς⁸⁵. Μέχρι σήμερον δὲν ἀνευρέθησαν ἐπὶ τῆς νήσου Σκύρου μινωικὰ ἢ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, ἢ ἐπιβιώσις ὅμως μυκηναϊκῶν στοιχείων εἰς τὰ ἀνευρεθέντα γεωμετρικὰ εἶναι προφανές⁸⁶. Καίτοι μὲ τὴν ἔλλειψιν ἀσφαλῶν ἀρχαιολογικῶν ἐνδείξεων εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ δοθοῦν ἔστω καὶ εἰς γενικὸν διάγραμμα αἱ κύριαι γραμμαὶ τῶν εἰς τὰς νήσους τῶν Σποράδων ἐγκαταστάσεων, ὅμως, μὲ βάσιν τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἐλάχιστα ἄλλα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα διαθέτομεν, δυνάμεθα ἀπὸ τοῦδε νὰ δεχθῶμεν ὡς γεγονὸς τὸν ἀποικισμὸν μιᾶς ὁμάδος Κρητῶν ἐπὶ τῶν νήσων Πεπαρήθου καὶ Ἰκον, ἐτέρας ἐπὶ τῶν νήσων Σκύρου καὶ Σκιαθοῦ· εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τοῦ Λυκομήδους ἡ παράδοσις φέρει τὸν Ἀχιλλέα ὡς θηλυπρεπῶς ἀνατρεφόμενον⁸⁷ καὶ ἡ διήγησις τῆς διὰ τῶν ὅπλων ἀνακαλύψεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀπηχεῖ ἴσως ἐντυπώσεις τῆς ἀντιθέσεως ζωῆς μεταξὺ τῶν αὐλῶν τῶν ἀποίκων βασιλέων καὶ τῶν ἐκ βορρᾶ πολεμικῶν φύλων. Ἡ κατάκτησις τῆς Σκύρου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως πολὺ πιθανὸν ἀντικατοπτρίζει τὴν ἐκτόπισιν τῶν κρητικῶν δυναστειῶν διὰ τῆς προωθησεως τῶν κατερχομένων ἐκ βορρᾶ ἀχαικῶν φύλων, μάλιστα τῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὴν πλησιόχωρον Φθίαν (καὶ ἴσως τὴν θεσσαλικὴν Πελασιγῶτιδα, ἃν οἱ ἀναφερόμενοι Πελασιγῶται συνδεθοῦν μᾶλλον πρὸς τὴν περιοχὴν ταύτην). Ἴσως ἡ Πεπαρήθος νὰ παρέμεινεν εἰς χεῖρας τῶν μινωικῶν ἀποίκων ἐπὶ μακρότερον χρόνον, δὲν ἀποκλείεται δὲ καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν νήσων ὑπὸ πολεμικῶν καὶ πειρατικῶν φύλων—ἐγένετο κυρίως λόγος περὶ τῶν Δολόπων⁸⁸, λαοῦ πολεμικοῦ τῆς Θεσσαλίας, συνορευόντος πρὸς νότον μὲ τὴν Φθίαν—νὰ ἐπέζησαν λείψανα τῶν πρώτων ἀποίκων. Τοῦτο τοῦλάχιστον θὰ ἐδικαιο-

⁸⁴) Friedrich, Skyros, 278.

⁸⁵) Ἰλιάδος IX, 668.

⁸⁶) Παπαδημητρίου ἐν ΑΑ 1936, 228 κ.ἐξ. Πβλ. BSA, XI, 1904·5, 78 κ.ἐξ. Ἀρχ. Δελτ. 1918 παραρτ. 41 κ.ἐξ. Wace-Thompson, Prehist. Thess. 208, Fiminen, Kret-Myk. Kultur, 13.

⁸⁷) Achilles ἐν P. W. Realenc. Ὁ Ἀχιλλεύς ἔφερεν ὡς κόρη τὸ ὄνομα Πύρρα, Κερκέσυρα ἢ Ἰσσα. Τὰ δύο τελευταῖα φαίνονται προελληνικά.

⁸⁸) Οἱ Δόλοπες μνημονεύονται κυρίως ὡς ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Σκῆρον καὶ Ἰκον.

λόγει τὴν ὀνομασίαν τῶν *Παλαιοσκιαθίων* εἰς ἐπιγραφάς τῶν ἐτῶν 408 καὶ 378 π.Χ., ὀνομασίαν ἀνάλογον τῆς «*πάλαι Μιλήτου*» καὶ τόσων ἄλλων (*Παλαίπαφος*, *Παλαιμαγνησία*, *Παλαίσκηψις*, *Παλαιάμυνδος*, *Παλαίβυβλος*, *Παλαιγάργαρος*, *Παλαιπερχώσιοι* κλπ.). Οἱ Παλαισκιάθιοι θὰ ᾔσαν εἰς τὴν Σκόπελον ὅτι οἱ Ἐτεοκαρπάθιοι εἰς τὴν Κόρπαθον, καὶ αὐτοὶ εἰς ἐπιγραφάς ἐμφανιζόμενοι, ὥς καταβάλλοντες συμμαχικὸν φόρον· γενικώτερος χαρακτηρισμὸς περιοχῆς ἔνθα διετερήθησαν λείψανα τῶν μινωικῶν φύλων εἶναι, ὥς γνωστὸν, ὁ τῶν Ἐτεοκρητῶν τῆς περιοχῆς Πραιοῦ τῆς Κρήτης.

Ἐν κατακλείδι θὰ ἔδει νὰ τεθῇ τὸ ἐρώτημα, ἂν εἰς τὸν ἀνακαλυφθέντα ἐπιφανῆ τάφον τῆς περιοχῆς Σταφύλου δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸν τάφον τοῦ πρώτου ἐκ Κρήτης οἰκιστοῦ. Ὁ γυμνασιάρχης κ. Γεωργάρας, μὲ τὸν πρῶτον ἐνθουσιασμόν τῆς ἀνακαλύψεως, κατέληξεν εἰς τὸ σύντομον δημοσίευσμά του εἰς τὸ συμπέρασμα «*ὅτι ὁ ταφεὶς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τάφῳ ἦρως δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλος παρὰ ὁ οἰκιστὴς Στάφυλος*». Ἀλλὰ καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινᾶτος ἀπέκλινε πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην καὶ ὁ τὴν ἀνακοίνωσιν περὶ τοῦ χρυσοῦ ξίφους ἐνώπιον τοῦ VI Συνεδρίου παρουσιάσας Γ. Μπακαλάκης κατέληγεν: «*Ἰσως κατόπιν τούτων δὲν θὰ ᾔτο πολὺν τολμηρὸν τὸν τάφον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ξίφος μας, νὰ συνδέσωμεν μὲ τὸν μυθικὸν ἐκείνον ἦρωα. Ἄν δύναται τις ὁμως ν' ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ὁ Στάφυλος αὐτὸς ἔφερε ποτὲ τὸ ξίφος τοῦτο, εἶναι ὁμως βέβαιον, ὅτι τὸ ἀνακαλυφθὲν ὄπλον ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ ἐργασίαν δὲν δύναται νὰ ὑστερῇ τῶν ἰδικῶν του ὄπλων, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἐπ' αὐτὸν ἡγεμόνος. Εἰς ἦρως τῶν «πολυχρύσων Μυκηνῶν» θὰ ἠδύνατο μόνον νὰ ἔφερεν ἐν τοιοῦτον ξίφος*». Καὶ ὅτι μὲν ὁ τάφος ἦτο ἡγεμόνος ἢ πρίγκηπος ὑπεγραμμίσθη ἐπαρκῶς διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, δυσκόλως ὁμως θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκων εἰς τὸν πρῶτον οἰκιστὴν, ἂν ὁ ἀποικισμὸς ἐγένετο, ὥς ὑπελογίσθη, κατὰ τὰς ἀρχὰς ἢ τὰ μέσα τοῦ κατὰ ἸΣΤ' αἰῶνος, ἀφοῦ τὸ σύνολον τῶν κτερισμάτων ἐχρονολογήσαμεν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος· παραμένει πάντοτε ἡ δυνατότης, ὅτι ὁ τάφος εἶχε κατασκευασθῇ διὰ τὸν παραμερισθέντα νεκρὸν, ὅστις δὲν θὰ ἀπεκλείετο τότε νὰ ᾔτο ὁ ἡγηθεὶς τοῦ ἀποικισμοῦ. Διὰ τὸ ξίφος ὁμως μὲ τὴν χρυσὴν λαβήν, χρονολογηθὲν περὶ τὸ τέλος τῆς ἸΣΤ' ἑκατονταετηρίδος καὶ πιθανῶς περιελθὼν κληρονομικῶς δικαιώματι εἰς τὸν νεκρὸν βασιλέα μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ εὗρέθη, θὰ ὑπῆρχε πάντοτε τὸ ἐνδεχόμενον ὅτι τὸ ἔφερε ποτε ὁ πρῶτος οἰκιστὴς. Ἐνδεχόμενον εἶναι ἐπίσης ὅτι εἶχε συνταρῇ μετὰ τοῦ παραμερισθέντος καὶ ἐτέθη εἰς δευτέραν χρῆσιν μετὰ τοῦ τελευταίου κατόχου τοῦ τάφου. Ἡ μυκηναϊκὴ ὁμως ἐμφάνισις

τοῦ ξίφους θὰ προϋπέθετεν, ὅτι τοῦτο δὲν εἶχε κατασκευασθῇ εἰς τὴν Κρήτην, ἐπομένως ὅτι δὲν ἦλθε μετὰ τοῦ ἡγουμένου τῆς ἀποικίας, ἀλλὰ κατεσκευάσθη βραδύτερον πρὸς χρῆσιν τοῦ βασιλέως κατὰ τὰ μυκηναϊκὰ πρότυπα, πολὺ πιθανὸν ὑπὸ ἐπιχωρίων μεταλλουργῶν. Τόσον ὅμως τὸ σχῆμα ὅσον καὶ ἡ διακόσμησις τῶν μυκηναϊκῶν ξιφῶν τῶν ὀρθογωνίων τάφων προῆλθον ἀπὸ ἄμεσον ἐξέλιξιν τῆς κρητικῆς μεταλλοτεχνίας, ὥς τοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐρχομένων εἰς φῶς νέων εὗρημάτων. Ὁ δεσμὸς τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν ἀποικιῶν δὲν ἐχαλαρώθη, ἀλλ' ἡ ἐξάρτησις τούτων ἀπ' ἐκείνης δὲν ἔσχεν ὥς ἐπακόλουθον τὴν ἀπόλυτον ὑποτέλειαν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ὁ Κρῆς ἀρχηγέτης, ὅπως καὶ οἱ διάδοχοί του, ἠδύνατο νὰ ἐμφανίζεται φέρων ὅπλα καὶ σκευὴν μικτὴν, γνησίως κρητικὴν καὶ τῆς νέας τεχνοτροπίας, ἡ ὁποία ἀφομοιώνει ἐπιτυχῶς στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἠῦρεν ἢ ἔλαβεν εἰς τὸ νεωστὶ ἀποκτηθὲν ἔδαφος. Πιστὸς εἰς τὴν μινωικὴν θεότητα φέρει μέχρι τῆς νεκρικῆς κατοικίας του τὸν ἱερὸν λάβρυν, ἡ δὲ ἐν τῷ τάφῳ σύντροφός του ἔχει πλησίον τῆς τὴν μικρὰν πηλίνην «ἀρρηφύρον», θεότητα ἢ λάτριδα. Καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέχουσιν, ἀλλὰ προφυλασσομένην, σκοπιὰν τοῦ τάφου τοῦ δὲν παύει νὰ ἀτενίζῃ πρὸς τοὺς φίλους αἰγιαλοὺς καὶ μακρὰν πρὸς τὴν νότιον θάλασσαν, τὴν θάλασσαν τῆς φιλτάτης μητροίδος.

N. ΠΛΑΤΩΝ